

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**HISTORIE POLICEJNÍCH SLOŽEK V JIHOČESKÉM
KRAJI V LETECH 1867 AŽ 1939**

Autor práce: Hana Jezek Urbanová

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2014

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za odborné rady, cenné připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

JEZEK URBANOVÁ, H. *Historie policejních složek v Jihočeském kraji v letech 1867 až 1939 : bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. 60 s. Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Klíčová slova: archiv, četnictvo, historie, Jihočeský kraj, policejní složky, policie

Bakalářská práce se zabývá historií policejních složek na území České republiky od roku 1867 do roku 1939 se zaměřením na Jihočeský kraj. Hlavním cílem je provedení historického výzkumu ve Státním oblastním archivu v Třeboni a Státním okresním archivu České Budějovice a posouzení archivních materiálů týkajících se tématu. Výsledkem je porovnání literárních a institucionálních pramenů, jejich interpretace a vyhodnocení poznatků. Vedlejším cílem je objasnění a zmapování historického vývoje, organizace a struktury policejních složek v rámci Rakouska-Uherska a Československé republiky.

První teoretická část práce objasňuje dějiny policie a četnictva na našem území. Tato část shrnuje historický vývoj a společenské souvislosti a zároveň poskytuje širší kontext pro vlastní archivní výzkum. Druhá praktická část je zaměřená na problematiku archivnictví a samotný výzkum v archivech. Práce je zakončena závěrem se stručným zhodnocením výsledků výzkumu a nastíněním možností dalšího využití archivních materiálů.

ABSTRACT

JEZEK URBANOVÁ, H. *History of police forces in the South-Bohemian Region in years 1867 to 1939 : Bachelor Thesis*. České Budějovice: College of European and Regional Studies, 2014. 60 p. Bachelor Thesis Supervisor: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Key words: archive, gendarmerie, history, South-Bohemian Region, police forces, police

The Bachelor Thesis deals with a history of police forces in the territory of the Czech Republic from 1867 to 1939 with focus on the South-Bohemian Region. The main target is a historical research in the State Regional Archive in Třeboň and the State District Archive in České Budějovice and an appraisal of materials related to the theme. The result is a comparison of literary and institutional sources, their interpretation and assessment of findings. Clarification and mapping of the historical development, organisation and structure of police forces within Austria-Hungary and the Czechoslovak Republic is a side target.

The first theoretical part of the thesis clarifies the history of police and gendarmerie in our territory. This part summarises a historical development and social conjunctions and at the same time it provides a wider context for the archive research itself. The second practical part is focused on the issue of archival science and own archive research. The thesis is concluded with a brief evaluation of the research results and indication of further application of archive materials.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍL A METODIKA PRÁCE	9
2 HISTORIE	11
2.1 Historický vývoj bezpečnostních složek	11
2.2 Vznik moderní policie a četnictva	12
3 POLICIE	14
3.1 Vývoj městské policie v Evropě.....	14
3.2 Státní policie v Rakousku-Uhersku	15
3.3 Městská a obecní policie v Rakousku-Uhersku.....	17
3.4 Policie v Československé republice	18
3.5 Organizace státní policie	21
3.6 Výstroj a výzbroj státní policie	22
3.7 Obecní policie v Československé republice	23
4 ČETNICTVO	26
4.1 Četnictvo v Rakousku-Uhersku.....	26
4.2 Organizace rakousko-uherského četnictva	29
4.3 Výstroj a výzbroj rakousko-uherského četnictva	30
4.4 Četnictvo v Československé republice	31
4.5 Organizace československého četnictva.....	33
4.5.1 Četnické oddělení na ministerstvu vnitra.....	34
4.5.2 Generální velitel četnictva.....	34
4.5.3 Zemská četnická velitelství	34
4.5.4 Doplnovací oddělení	35
4.5.5 Exponovaní četníci štábní důstojníci	35
4.5.6 Četnická oddělení.....	35
4.5.7 Okresní četnická velitelství	36

4.5.8	Četnické stanice	36
4.5.9	Četnické expozitury	36
4.5.10	Ústřední četnické pátrací oddíly	36
4.5.11	Četnické pátrací stanice.....	37
4.5.12	Četnické pohraniční kontrolní stanice.....	37
4.5.13	Četnická eskortní stanice.....	38
4.5.14	Četnické stanice se služebními psy	38
4.5.15	Četnické pohotovostní oddíly	38
4.5.16	Četnické silniční kontrolní stanice	38
4.5.17	Okresní četnické stanice.....	39
4.5.18	Četnické letecké hlídky	39
4.6	Výstroj a výzbroj československého četnictva.....	39
5	ARCHIVNÍ VÝZKUM.....	41
5.1	Úvod do problematiky archivnictví.....	41
5.2	Dějiny a archivní charakteristika fondů četnických stanic.....	42
5.3	Dějiny a archivní charakteristika Policejního úřadu v Českých Budějovicích	44
5.4	Dějiny a archivní charakteristika Policejního ředitelství České Budějovice ...	47
5.5	Dějiny a archivní charakteristika ostatních státních policejních úřadů	50
	ZÁVĚR.....	52
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
	SEZNAM PŘÍLOH.....	56

ÚVOD

V bakalářské práci se zabývám historií a vývojem policejních složek v Jihočeském kraji se zaměřením na archivní výzkum. Toto téma jsem si vybrala, protože mi přišlo zajímavé a dosud nebylo zpracované. V literatuře se dá najít jenom málo odkazů na historii policejních složek v jižních Čechách a neexistuje žádná samostatná publikace, která by se této látce věnovala. Jedním z důvodů může být, že k tomuto tématu není dost veřejně známých informací. Předpokládám, že je možné ve státních archivech najít zajímavé a zatím neznámé historické materiály, které by mohly přinést nové a dosud neznámé poznatky.

Z dějinného vývoje lze konstatovat, že ještě před nástupem absolutismu se bezpečnostní složky začínaly diferencovat v závislosti na okolním prostředí, v němž vykonávaly svou činnost. Na venkově, v otevřeném prostředí, působily při potlačování lupičů, při ochraně cest, a postupem času se z nich vyvinulo četnictvo. Ve městech existovala vzhledem ke koncentraci obyvatelstva potřeba regulovat soužití obyvatel nejrůznějších sociálních vrstev a dohlížet na plnění zdravotních, požárních, stavebních a zdravotních řádů a předpisů. To zajišťovaly složky, z nichž se později vyvinula policie.

V polovině 19. století, v době habsburské monarchie, začíná prohlubování dvoukolejnosti v bezpečnostních složkách. Na jedné straně probíhá rozvoj policie, kdy se vedle již zavedené městské nebo obecní policie začíná vytvářet a prosazovat státní model. A na druhé straně transformace četnictva z původních okrajových armádních složek do silných bezpečnostních složek, které přestávají chránit proti vnějšímu nepříteli a začínají se přednostně zaměřovat na nepřítel vnitřního.

Tento vývoj pokračuje i po rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918 v nově vzniklé samostatné Československé republice. V této době dochází k posilování a rozvoji státní policie na úkor policíí obecních a dalšímu růstu důležitosti četnictva. Zároveň dochází k přesnému rozdělení a vymezení činností mezi policíí a četnictvem. Do jejich práce začínají pronikat i nové pracovní metody a nastává doba specializace. Pozitivní vliv na kvalitu služby a zlepšení bezpečnostních poměrů má i posílení početního stavu policejních sborů a četnických mužstev. Práce končí v roce 1939 v období vzniku Protektorátu Čechy a Morava.

1 CÍL A METODIKA PRÁCE

Hlavním cílem bakalářské práce je provedení historického výzkumu ve Státních okresních a oblastních archivech Jihočeského kraje se zaměřením na roky 1867 až 1939. Záměrem je zjištění, jaké materiály týkající se historie policie a četnictva v Jihočeském kraji se v nich nalézají, a posouzení možností jejich dalšího využití. Vedlejším cílem bakalářské práce je shrnutí historického vývoje, organizace a struktury policejních složek na našem území tak, aby poskytlo širší kontext výzkumu v archivech. Výsledkem je porovnání literárních a institucionálních pramenů a interpretace poznatků.

Tato bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. První část je teoretická a zahrnuje čtyři kapitoly, druhá část je praktická a zahrnuje jednu kapitolu.

První kapitola vytyčuje cíle a metodický postup práce.

Druhá kapitola je zaměřená na historický vývoj policejních složek v Evropě od starověku po novověk a ukazuje příčiny, které vedly k jejich vzniku.

Třetí kapitola objasňuje vývoj a organizaci policie na našem území od středověku přes habsburskou monarchii a Československou republiku až po vznik protektorátu Čechy a Morava. Popisuje postupné rozdělení na obecní (městskou) a státní policii a odlišný vývoj ve městech a na venkově.

Čtvrtá kapitola se zabývá vznikem četnictva a jeho posláním a úkoly v Rakousku-Uhersku a Československé republice. Pozornost je věnována i organizační struktuře četnictva.

Pátá kapitola popisuje samotný archivní výzkum. Objasňuje problematiku archivnictví a rozložení archivů na území Jihočeského kraje. Dále vyhodnocuje konkrétní archivní materiály týkající se policejních složek.

Bakalářská práce je zakončena závěrem, ve kterém je provedeno stručné zhodnocení uskutečněného historického výzkumu, interpretace poznatků a možnosti dalšího využití archivních materiálů a bakalářské práce.

Stěžejními zdroji pro vypracování teoretické části práce byly primární prameny, zejména odborná a naučná literatura. Jako podklad pro vypracování praktické části byly použity institucionální prameny ve formě archivních katalogů a pomůcek.

Pro zpracování bakalářské práce byla použita zejména metoda popisná a geografická. Při srovnání vývoje policie a četnictva v městech a na venkově byla dílčím způsobem využita i metoda komparativní.

2 HISTORIE

2.1 Historický vývoj bezpečnostních složek

Již ve starověku si jednotlivé státy vytvářely pro boj s vnějším nepřítelem instituci armády neboli vojska. Vedle obrany státu příslušela této složce ochrana vnitřní stability státu, tj. boj s vnitřním nepřítelem. S rozvojem organizace státu docházelo ke specializaci jednotlivých státních složek. Vedle vojska se objevily samostatné bezpečnostní sbory, určené k ochraně vnitřního pořádku.¹

Vznik policie byl zákonitým jevem, který byl spjat se vznikem měst a následnou centralizací státu. Stát v osobě panovníka stále více přebíral bývalá práva a povinnosti rodiny nebo rodových společenství. V oblasti práva a ochrany státu bylo nutno dosáhnout jednoty, aby týž trestný čin nemohl být v rámci jednoho státu vykládán několika způsoby. Zvykové právo bylo proto nahrazováno vydáváním celostátních zákoníků.²

U zrodu policie stálo i několik dalších skutečností. Jednou z nich byl teritoriální růst státu, kdy se zvětšováním území říše docházelo k posilování jeho policie. Vznik otrokářského systému způsobil, že se člověk stal majetkem a musel být hlídán. Dalšími důvody pro rozvoj policie mohly být nárůst kriminality z důvodů poklesu autority kultu, kdy dříve neotřesitelná víra v rodové a kmenové bohy přestávala plnit úlohu policie, nebo nutnost ochrany panovníka a členů jeho rodiny. Rozvoj měst vedl k nebývalému růstu jejich obyvatelstva a tím také ke ztrátě přehlednosti. Řídící orgány ztrácely přehled o dění a hrozil chaos. Bylo potřeba zajistit klid, pořádek a bezpečnost v ulicích měst, a to jak ve dne, tak i v noci. Pro tuto činnost byly zřízeny městské stráže, které zasahovaly podle vlastního uvážení nebo na výzvu občanů nebo městských hodnostářů. Jejich výstroj a výzbroj se lišila podle států, podnebí a bojových zvyků.³

Středověké bezpečnostní systémy byly značně různorodé co do struktury i kvality. O výkon bezpečnostní služby se dělili panovníci, šlechta a později i nově vznikající města. V této době se setkáváme s městskými žoldněři, kteří v době míru konali pořádkovou službu v ulicích a v případě potřeby vyráželi pronásledovat bandity a lupiče do okolí města. Za války chránili městské hradby nebo byli společně s vojenskými polními jednotkami součástí armády. Tyto městské složky, které

---

¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny obecních policí I.* Praha, 2004, s. 16.

² SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: starověk.* Praha, 2002, s. 32.

³ SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: starověk.* Praha, 2002, s. 33-34.

zajišťovaly bezpečnost města a jeho okolí, byly předchůdcem pozdějších policejních složek. Zajištění obrany a bezpečnosti státu bylo tradiční povinností panovníka. Vzhledem k řídké zalidněnosti území se bezpečnostní činnost v době míru koncentrovala na silnice. Ty byly nejen dopravními, ale i obchodními tepnami, a proto byly ohrožovány banditismem všeho druhu. Složky používané proti nim byly zárodkem moderního četnictva.⁴

2.2 Vznik moderní policie a četnictva

Původně byly bezpečnostní sbory budovány na ochranu panovníků a vládnoucích feudálů. Ti měli zájem na udržení klidu a pořádku zejména na venkově, kde vlastnili svá panství, a proto sem posílali úředníky a zřízence s policejními pravomocemi. V době, kdy se utvářel pevný státní aparát a představitelé ústřední moci se nově opírali o sílu vznikajících měst, začínaly postupně vznikat stálé bezpečnostní sbory. Absolutní monarchie si k posílení centrální moci ve státě vytvářela policii jako hlavní nástroj proti vnitřnímu nepříteli.⁵

Za předchůdce četnictva se dá považovat vojensky organizovaný sbor v podobě jízdních ozbrojenců, který vznikl v 15. století ve Francii pro osobní ochranu krále. Později byl na venkově vybudován vojensky organizovaný sbor „Maréchaussée“. Velká francouzská revoluce takto vojensky organizovaný sbor reorganizovala a převzala pod novým názvem „Gendarmerie nationale“. Postupem času zajišťoval spolu s policií ve městech veřejný klid a pořádek na celém území. Zároveň působil i v podmaněných zemích.⁶

Od 19. století se na našem území vyskytovaly kromě četnictva dva typy policie. Na jedné straně to byla státní policie, na druhé straně větší množství městských a obecních policií, pro něž se v té době užívalo označení komunální policie. Zvláštní složkou byla neuniformovaná policie, označovaná též jako tajná policie.⁷

Za pravlast moderní policie můžeme považovat Anglii. Sbor konstáblů, založený v 19. století v Londýně, byl napodobován obdobnými institucemi v dalších státech,

---

⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 10-11.

⁵ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 362.

⁶ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 362-363.

⁷ UHLÍŘ, L. *Dějiny evropských policejních sborů*. Praha, 2007, s. 8-13.

a dnes moderní policejní sbory představují neodmyslitelnou součást každé státní správy nezávisle na typu politického zřízení. Pole jejich působnosti bývá podle zvyklostí jednotlivých států dosti odlišné. Vedle obecně bezpečnostních funkcí, typických pro všechny policejní sbory, to mohou být i různé úkoly správní (jako např. evidence obyvatelstva apod.), které jinde vykonávají civilní úřady.⁸

Organizačně bývá policie začleněna do resortu různých ministerstev. Často jde o ministerstvo vnitra, existovala však i samostatná policejní či bezpečnostní ministerstva. Složky četnického typu bývaly vzhledem ke svému vojenskému charakteru občas zařazovány pod různá ministerstva vojenství.⁹

---

⁸ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 12-13.

⁹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 13.

3 POLICIE

3.1 Vývoj městské policie v Evropě

Od středověku buď občané měst pečovali o svoji bezpečnost sami, nebo veřejný pořádek a vnější ochranu města zajišťovala městská stráž. Strážní a pořádkovou službu vykonávali nejdříve měšťané, a až později placené městské vojsko. Někdy docházelo k propojení obou těchto systémů. Důležité místo při obraně a ochraně měst měly řemeslnické cechy, které odpovídaly za obranu příslušné části hradeb a městských bran, nebo za udržování nočního klidu ve stanovených dnech. Dalším úkolem městských stráží bylo přirozeně bojovat proti kriminálním živlům. Základním cílem městských stráží a soudců byla snaha nepustit do města nikoho podezřelého, nebo se dopadeného co nejrychleji zbavit. Soudy se často konaly neprodleně a pachatel byl buď odsouzen k trestu smrti, nebo byl z města okamžitě vypovězen. K takovému jednání vedla města také jejich ekonomická situace, která je nutila, aby se město s pachatelem dlouho nezabývalo. Přímý boj proti kriminalitě byl příliš drahý a městskou kasu v případě takovéto nutnosti často vyčerpával.¹⁰

Městské stráže a hlídky existovaly v celé Evropě a vzájemně se lišily pouze výzbrojí a výstrojí. Nejčastěji byly vyzbrojeny bodnými zbraněmi, z nichž se později jako nejúčinnější ukázala halapartna. Noční hlídky kromě veřejného pořádku také zajišťovaly protipožární ochranu. Když došlo k rozmachu měst, objevily se další oblasti policejní činnosti – mravnostní, cizinecká, trhová, přístavní a z části také dopravní policie.¹¹

Městská policie byla vnitřně členěna podle potřeb a vnitřní struktury města. Nejdříve pokrývala celou plochu města, později se začala dělit také na policii jednotlivých čtvrtí nebo městských částí. Na nejnižším stupni stály policejní stanice, které zajišťovaly veřejný pořádek a boj proti kriminalitě přímo na místě. Později v jejich činnosti úzce napomáhali domovníci nájemných domů, kteří sice netvořili součást policejních struktur, ale plnili některé zvláště závažné policejní úkoly. Domovníci vedli evidenci obyvatel domu, dohlíželi na ně, zajišťovali uzavření domu v nočních hodinách nebo někdy dokonce u vstupních vrat přímo bděli a v případě nutnosti pomáhali nočním policejním hlídkám při pronásledování pachatelů.¹²

¹⁰ SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: středověk, novověk*. Praha, 2006, s. 12-13.

¹¹ SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: středověk, novověk*. Praha, 2006, s. 13.

¹² SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: středověk, novověk*. Praha, 2006, s. 14.

Od konce středověku začala městská policie procházet velmi zajímavým vývojem. Její možnosti se v dané formě vyčerpaly a samotná městská policie již nestihla reagovat především na prudký nárůst kriminality, který nastal v důsledku uvolnění pohybu obyvatel na teritoriu příslušného státu. Do boje proti kriminalitě se stále více zapojoval stát. Na přelomu 17. a 18. století tak opět začal proces zestátňování městské policie, který postihl zejména policii hlavních měst a později orgány vnitřní ochrany státu. Začala éra policie státní. Vliv městské policie upadal, takže na konci 19. století již ve většině policejních činností neměla prakticky žádný větší význam.¹³

3.2 Státní policie v Rakousku-Uhersku

V původním významu slova se „policie“ kryla s pojmem „vnitřní správa“ a bylo jí označováno vše, co souviselo s veřejnou péčí státu o obyvatelstvo. Zahrnovala tedy nejen ochranu jejich bezpečnosti, ale i hospodářské zájmy a věci náboženské. Teprve v 18. století se „policií“ rozuměly v první řadě záležitosti bezpečnostní a její funkce se začínala oddělovat od politické správy, s níž byla až do té doby spojena. V této době přechodu k absolutní monarchii se utváří pevný státní aparát a je posilována ústřední moc ve státě. Tato moc začíná zasahovat stále více do všech oborů společenského, hospodářského a kulturního života. Jestliže doposud byla působnost policejních orgánů omezena pouze na oblast místní policie, absolutní monarchie utváří centralizovanou státní policejní organizaci, která se stává její oporou.¹⁴

V této době nastává období neustálých změn v centrálním řízení policie. V roce 1848 byla policie začleněna pod ministerstvo vnitra, ale po znovunastolení absolutismu v roce 1852 byl obnoven Nejvyšší policejní úřad (Oberste Polizeibehörde). Tento úřad byl prakticky na úrovni ministerstva. Jeho šéf podléhal přímo císaři a účastnil se zasedání vlády. Pod pravomoc úřadu spadala veškerá policie a část záležitostí četnictva, které předtím náležely ministerstvu vnitra.¹⁵

Působnost nejvyššího policejního úřadu se vztahovala na věci státní a bezpečnostní policie. Jeho hlavním úkolem byla péče o zachování zákonů a odvrácení všech nebezpečí, která by ohrožovala státní zřízení a pořádek a samotného císaře s jeho

¹³ SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie*. Praha, 2006, s. 14.

¹⁴ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 359-360.

¹⁵ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 51.

rodinou. Dále měl věnovat náležitou pozornost cizincům, záležitostem tiskovým, divadelním, apod. Policejní úřady (policejní ředitelství a policejní komisařství) byly sice podřízeny místodržitelům jednotlivých zemí, ve vyšší instanci však přímo nejvyššímu policejnímu úřadu ve Vídni, a to jak ve věcech policejní služby, tak v záležitostech osobních a disciplinárních. Nejvyššímu policejnímu úřadu bylo podřízeno i četnictvo a bezpečnostní stráž.¹⁶

V českých zemích existovala policejní ředitelství jenom v Praze a Brně. Tyto policejní úřady měly určeny místní okruh působnosti a pro výkon služby jim byla přidělena uniformovaná a civilní stráž.¹⁷ Policejní ředitelství mělo vykonávat tuto věcnou agendu:

- všechny záležitosti, při nichž se jednalo o nebezpečí pro panovníka, jeho dům, stát a veřejnou bezpečnost a vnitřní pokoj;
- agendu ohlašovací, cizineckou a pasovou;
- záležitosti tiskové, spolkové a divadelní, povolování všech představení a veřejných produkcí;
- provádění zbrojního patentu a pasů pro střelivo;
- dohled na železniční a lodní dopravu;
- pohraniční policejní službu prostřednictvím expozitur;
- trestní pravomoc při přestupcích trestního zákona příkázaným zeměpanským policejním úřadům;
- vyšetřování skutkové podstaty a předběžné vyhledávání a pátrání při zločinech, přečinech a přestupcích;
- redakci policejního oznamovatele.¹⁸

Policejní ředitelství byla organizována na osobním principu, v čele stál policejní ředitel, u policejních komisařství policejní komisař. Policejní komisař byl podřízen zemskému šéfovi, samostatné policejní komisariáty podléhaly příslušnému okresnímu hejtmanovi. Policejnímu ředitelství byl vymezen místní okruh působnosti, tzv. „policejní rajón“, do něhož zpravidla spadaly kromě dotyčného města i některé sousední obce. Ve skutečnosti se však působnost policejních ředitelství v některých

---

¹⁶ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 361.

¹⁷ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 361.

¹⁸ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 362.

speciálních otázkách vztahovala vždy na celou zemi. Pro výkonnou službu policejních úřadů byla ustanovena uniformovaná a civilní bezpečnostní stráž.¹⁹

Nejvyšší policejní úřad byl v roce 1859 přejmenován na policejní ministerstvo, které ale již roku 1865 zaniklo. Záležitosti policie spravovalo prozatímně státní ministerstvo, od roku 1867 pak předsednictvo ministerské rady. Od roku 1868 podléhala policie ministerstvu pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost (toto ministerstvo spravovalo i četnictvo) a konečně od roku 1870 byla zpátky začleněna pod ministerstvo vnitra, což přetrvalo až do roku 1918.²⁰

Na počátku 19. století bylo ve službách policejních sborů necelých 600 mužů a zhruba stejný počet v hlavní metropoli Vídni. V českých zemích existovaly policejní sbory v Praze, Brně a Opavě. Pražský policejní sbor byl stále posilován, takže ve 30. letech 19. století se už skládal z přibližně 500 mužů. Počet policejních zaměstnanců až do konce monarchie stále rostl.²¹

3.3 Městská a obecní policie v Rakousku-Uhersku

Policisté byli buď zaměstnanci státními, nebo městskými či obecními. V prvním případě podléhali příslušnému c. k. policejnímu ředitelství, ve druhém magistrátu či obecnímu zastupitelstvu. To ovšem vedlo k značné organizační nejednotnosti. Městské či obecní policie měly vyloženě lokální charakter, což vyplývalo z jejich podstaty.²²

Státní policie byla zpravidla ve větších a významnějších městech, což v podstatě odpovídalo dislokaci policejních ředitelství, komisařství či expozitur. Městská či obecní policie se spíše vyskytovala v menších centrech. Všeobecně byly početní stavy městských a obecních strážních sborů dosti nízké. Obecní policisté konali někdy službu neefektivně. Proto bylo koncem 19. století přijato opatření, které tyto složky postavilo pod inspekční dozor četnictva.²³

Vývoj a výkon obecních policií byl velmi rozdílný, neboť každá obec, která vykonávala místní policii, měla své specifické potřeby a nároky. Na základě ustanovení

¹⁹ HLEDÍKOVÁ, Z., J. JANÁK a J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 283.

²⁰ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 51.

²¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 55.

²² MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 57.

²³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 58.

§ 35 zák. č. 18 ř. z. z roku 1862 měla zastupitelstva obcí možnost vydávat v mezích zákonů nařízení, týkající se místní policie resp. místního pořádku v té které obci.²⁴

Jako příklad je možné uvést Služební řád obecní stráže královského města Písku z roku 1881. V úvodu je stanoveno, že obecní stáž se skládá z velitele (revisora) a z potřebného počtu mužstva. Velitel je podřízen „měšťanostovi“, případně členovi městské rady, který má na starosti „referát věcí policejních“. Služba se podřizuje požadavkům městské rady a policejního úřadu. Městské zastupitelstvo rozhoduje o platech náležejících mužstvu a o přijímání stráže do služby. Do obecní stráže mohou být přijaty osoby přiměřeného věku, zdravého a statného těla, které žijí bezúhonně, se znalostí české řeči slovem i písmem, stáří 24–36 let. Přednost mají vysloužilí poddůstojníci. V případě onemocnění je obecní strážník léčen na obecní útraty, v případě nutnosti i ve veřejné nemocnici, na náklady obce je i pohřben. Strážníci mají po schválení nárok na 1–8 dnů placené dovolené a v případě výjimečných zásluh i nárok na peněžní odměnu. V hlavě první se popisuje, jak se má strážník chovat ve službě a mimo službu. Hlava druhá řeší vymezení zákroku strážníka při porušení zákona a zatýkání osob. Zatknout osobu může pouze v případě příkazu od nadřízených, při spáchání trestného činu a při narušení veřejného pořádku. V jiných případech je oprávněn pouze ke zjištění jména a adresy osob, které přestupek způsobily. Hlava třetí uvádí, jak se má strážník chovat při živelných nehodách a neštěstích. A v hlavě čtvrté je popsáno, jak má vypadat obchůzka a všechny další a zvláštní věci, na které si má dát strážník při denní i noční obchůzce pozor.²⁵

3.4 Policie v Československé republice

Po vzniku samostatné Československé republiky 28. října 1918 byl téměř beze změny převzat rakouský bezpečnostní systém i s personálním obsazením. V tomto systému byl rozdělen výkon bezpečnostní služby mezi četnictvo, státní policii a místní (obecní policii).²⁶

Úřady s policejní pravomocí byly v Československé republice rozděleny obdobně jako v rakousko-uherské monarchii na:

²⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny obecních policií I.* Praha, 2004, s. 70.

²⁵ *Služební řád obecní stráže král. města Písku.* Písek, 1881, s. 1-32.

²⁶ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938).* Praha, 2006, s. 372.

- úřady s povšechnou policejní pravomocí:
  - ministerstvo vnitra a jemu podřízené politické úřady (zemské a okresní správy politické) a státní policejní úřady (policejní ředitelství a komisařství);
  - obce;
- úřady se zvláštní policejní pravomocí (báňské, plavební, železniční úřady, apod.).

Úřady s povšechnou policejní pravomocí měly k realizaci své funkce přiděleny výkonné strážní sbory:

- politické úřady – četnictvo;
- státní policejní úřady – sbory uniformované a neuniformované stráže bezpečnosti;
- obce – obecní stráž bezpečnosti.²⁷

Síť státních policejních úřadů, která byla převzatá Národním výborem z Rakouska-Uherska, byla velmi slabá a měla malý počet zaměstnanců. Jednalo se o policejní ředitelství v Praze, Brně, policejní komisařství v Plzni, Ostravě a pohraniční policejní komisařství v Podmoklech, Chebu a Bohumíně. Z těchto státních policejních úřadů bylo personálně plně obsazeno pouze policejní ředitelství v Praze, ostatní neměly uniformovanou stráž bezpečnosti, takže o veřejnou bezpečnost zde pečovali pouze členové obecní stráž bezpečnosti. Celkový počet zaměstnanců státních policejních úřadů činil v době převzetí pouze 123 koncepčních úředníků, 19 stráž bezpečnosti, 239 mužů civilní uniformované stráž bezpečnosti, 1 450 mužů uniformované stráž bezpečnosti (u policejního ředitelství v Praze) a 50 kancelářských úředníků.²⁸

V čele státních policejních úřadů stáli státní úředníci s právním vzděláním (policejní ředitelé, správci policejních komisařství), kteří plně zodpovídali za výkon služby ve svém obvodu. V úřední hierarchii byly státní policejní úřady postaveny na úroveň okresních úřadů, služebně byly podřízeny příslušnému zemskému úřadu a ministerstvu vnitra. Správci policejních komisařství podléhali v některých ohledech a agendách okresnímu hejtmanovi. Rozsah působnosti státních policejních úřadů byl stanoven příslušnou vyhláškou pro každý úřad zvlášť, místní působnost těchto úřadů

²⁷ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 373.

²⁸ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 373.

se vztahovala vždy na obec, která byla jejím sídlem, a na některé nejbližší obce v okolí. Pokud byl obvod větší (např. Praha), dělil se na okrsky a okrsková policejní ředitelství.²⁹

Obor působnosti státních policejních úřadů nebyl totožný s oborem působnosti okresních úřadů. Státní policejní úřady vykonávaly zpravidla tyto agendy:

- péči o zachování veřejné bezpečnosti, pořádku a pokoje;
- posílání policie spolkové, tiskové a shromažďovací;
- evidenci obyvatelstva;
- péči o bezpečnost osob, majetku a dopravy;
- povolování veřejných produkcí a dohled nad hostinci;
- policii zbrojní, divadelní, mravnostní a čelední.

Přednostům státních policejních úřadů byl přidělen potřebný úřednický personál, pomocný personál kancelářský a zřízenecký a sbor uniformované stráže bezpečnosti. Vlastní organizace státních policejních úřadů vycházela z císařského rozhodnutí ještě z roku 1850. Sbory neuniformované stráže bezpečnosti byly služebně, pořádkově, kázeňsky a osobně podřízeny přednostovi úřadu. Sbor neuniformované stráže bezpečnosti v Praze byl ozbrojen a řízen po vojenském vzoru na základě velitelské pravomoci.³⁰

Československá republika upravila zákonem č. 165/1920 Sb. z. a n. zřízení nových státních policejních úřadů. Rozeznávaly se tedy státní policejní úřady typu republikánského a starého typu rakouského. Tímto zákonem byla vláda zmocněna, aby do pěti let od účinnosti zákona zřizovala státní policejní úřady tam, kde to uzná za potřebné. Lhůta byla prodloužena na základě dalšího zákona. Zřízení státního policejního úřadu v jednotlivých obcích, stanovení jeho působnosti, zahájení jeho činnosti a jeho zrušení, vyhlašoval ministr vnitra.³¹

Policejní úřady ve větších městech se nazývaly policejní ředitelství a dělily se na několik okresních policejních komisariátů, v ostatních obcích to byla policejní komisařství. Každý policejní úřad měl svůj obvod, tedy policejní rajón, který býval obvykle větší než obec, v níž byl zřízen. Policejní ředitelství podle tohoto zákona byla

---

²⁹ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 373-4.

³⁰ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 374.

³¹ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 374.

zřízena v Čechách v Liberci a Plzni, v zemi Moravskoslezské v Brně, Moravské Ostravě a Opavě, na Slovensku v Bratislavě a Košicích a na Podkarpatské Rusi v Užhorodě. Státním policejním úřadem rakouského typu bylo pouze policejní ředitelství v Praze. Bylo organizováno na základě císařského rozhodnutí z roku 1851. Jeho působnost se kryla s působností jiných státních policejních úřadů a mělo poněkud výjimečné postavení a funkci. Oproti stavu 1 450 zaměstnanců uniformované stráže bezpečnosti v roce 1918 činil stav počátkem roku 1928 již 2 272 mužů.³²

Stále rostl počet státních policejních úřadů, policejních ředitelství a policejních komisařství, a to především v pohraničních oblastech. Zvláštní postavení mělo policejní ředitelství v Praze, při němž byla v roce 1929 ustavena Všeobecná kriminální ústředna pro evidenci a stíhání zločinů, které zasahovaly širší území státu. V roce 1937 bylo v zemi České sedm policejních ředitelství, v zemi Moravskoslezské čtyři, na Slovensku dvě a na Podkarpatské Rusi jedno. Státních policejních úřadů (bývalá policejní komisařství) bylo v Čechách 31, na Moravě devět. Kromě toho podléhalo těmto úřadům v Čechách 33 a na Moravě 14 státních policejních expozitur. Největší počet policejních úřadů vznikl ve druhé polovině 30. let v souvislosti s růstem protistátní činnosti Sudetoněmecké strany. O tom svědčí i to, že k 15. lednu 1939 zůstalo v českých zemích jen 15 státních policejních úřadů, neboť všechny ostatní se nacházely v okupovaném pohraničí.³³

3.5 Organizace státní policie

Podle vládního nařízení č. 51/1930 Sb. z. a n. se stal sbor uniformované stráže bezpečnosti součástí jednotného uniformovaného policejního strážního sboru a sbor neuniformované stráže bezpečnosti součástí jednotného neuniformovaného policejního strážního sboru. Výkonnou složkou každého policejního úřadu byl sbor stráže bezpečnosti, jenž byl tvořen sborem uniformované stráže bezpečnosti a sborem neuniformované stráže bezpečnosti. Sbor neuniformované stráže bezpečnosti byl organizován na zásadě moci představenké a jeho členové vykonávali zpravodajskou, vyšetřovací, dohlížecí, pátrací a administrativní činnost, při jejímž výkonu se prokazovali služební legitimací nebo služebním odznakem. Sbor uniformované stráže bezpečnosti byl organizován na základě velitelské podřízenosti a jeho příslušníci

---

³² SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 375.

³³ KOCOUREK, L. *Správa v českých zemích a v Československu v letech 1848-2005*. Praha, 2007, s. 48.

vykonávali zejména službu hlídkovou, eskorty a střežení vězňů, obchůzky a další úkoly stanovené služebními předpisy. Členové sborů se dělili na úředníky a gážisty mimo hodnostní třídy. Pro úředníky platily obecné předpisy o státních úřednících, pro gážisty pak předpisy o státních zřízencích a podúřednících. Další personál policejního úřadu tvořily tři kategorie zaměstnanců: právní úřednictvo (konceptní úředníci), akutuárské úřednictvo (vyšší pomocná správní služba) a kancelářské úřednictvo, členěné dále na pomocnou kancelářskou službu a pomocné kancelářské síly (vrchní oficianti, oficianti a kancelářští pomocníci). Po tzv. mnichovském diktátu ze dne 29. září 1938, kdy bylo na základě mezinárodního rozhodnutí Československo nuceno postoupit část svého území Německu, Polsku a Maďarsku, došlo k posílení vnitrozemských policejních úřadů příslušníky státní policie, kteří odešli ze zabraného území.³⁴

Obecně byly stavy policejních úřadů doplňovány z řad zájemců o službu u státní policie, kteří museli splnit dané podmínky, zejména: československé státní občanství, věk nejméně 22 let a nejvýše 35 let, zachovalost a dosavadní čestný život, tělesné a duševní zdraví, fyzická způsobilost ke službě a úplná znalost oficiálního státního jazyka, případně dalších jazyků pro službu potřebných. Přednost měli při přijetí legionáři, kterým mohla být udělena i výjimka k maximální věkové hranici.³⁵

3.6 Výstroj a výzbroj státní policie

V období habsburské monarchie byli policisté, s výjimkou detektivů, uniformováni. Uniformy se během doby několikrát změnily. Strážníci nosili na pokrývkách hlavy městský znak a na uniformách osobní čísla. V denní službě se používaly hole, později standardně šavle a k nočním hlídkám pušky s bajonetem. Následně k výzbroji přibýly revolvery.³⁶

Jedním z prvních opatření po vzniku Československa byl příkaz pro pražské policisty, aby odložili klobouky s pérovými chocholy. Následovaly změny z roku 1919 určené úředníkům státní politické a policejní služby, které spočívaly jen ve změnách hodnostního označení, pokrývek hlavy a některých drobnějších doplňků. Rukávové hodnostní označení obdrželi i členové uniformované stráže, pro které byly podle

³⁴ HERAJT, T. *Historie policie v letech 1918-1945: Policejní ředitelství v Plzni*. Dvůr Králové nad Labem, 2010, s. 79-83.

³⁵ HERAJT, T. *Historie policie v letech 1918-1945: Policejní ředitelství v Plzni*. Dvůr Králové nad Labem, 2010, s. 80.

³⁶ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 61.

anglického vzoru zavedeny i přilby. Úředníci byli povinni při výkonné službě na veřejnosti nosit uniformu. Mimo službu uniformu užívat nemuseli, ale byli k tomu (pouze na území ČSR) oprávněni. Podstatná uniformní změna pochází z roku 1931. Čepice a blůzy úředníků politické a policejní správy byly tmavě zelené a členů sborů uniformované stráže bezpečnosti modré. Všichni měli černé kalhoty a pláště a nové hodnostní označení. To bylo přesunuto z rukávů na límce blůzy a místo dosavadních pásků se užívaly rozety, případně doplněné lemovkami či vyšíváním. Služební pokrývkou hlavy byla přilba, čepice (brigádýrka) nebo čapka (lodička). Pro speciální útvary byly zavedeny zvláštní výstrojní součástky, jako kožené kamaše, kukly, brýle, apod.³⁷

Od roku 1919 byla původní výzbroj uniformované státní policie nahrazována gumovými obuškami a pistolemi Praga. V roce 1927 obdržela policie armádní opakovací pušky s bodáky a lehké kulometry. Dále byly do výstroje zavedeny pistole nové konstrukce a znovu šavle. Neuniformovaná státní policie užívala pistole.³⁸

3.7 Obecní policie v Československé republice

Komunální policejní sbory neměly svou vlastní právní úpravu. I pro ně platil zákon č. 230/1920 Sb. z. a n. o sborech stráže bezpečnosti, stanovící ke vztahu k nim a jejich členům pouze základní rámec, který byl pak konkretizován podle potřeb a podmínek obce či města. Podle zákonů o obecním zřízení požívaly tyto sbory a jejich členové práva stráží veřejných a byli oprávněni nosit zbraně. Obdobně jako u četnictva a státní policie bylo jejím příslušníkům propůjčeno právo užití zbraně. V případech obav z narušení veřejného pořádku mohli být členové komunálních policejních sborů přibráni pro výkon státní bezpečnostní služby. Tehdy byli podřízeni velení státních policejních strážních sborů a příslušela jim stejná práva a povinnosti jako členům policejních strážních sborů.³⁹

Komunální policejní sbor byl zřizován a financován z prostředků obce, která v rámci své samostatné působnosti a s přihlédnutím ke svým potřebám a možnostem stanovila jeho výstroj, výzbroj a úkoly. Obecní policie byla podřízena starostovi obce, který byl přes okresní a zemské politické úřady v nejvyšší instanci podřízen

---

³⁷ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 39.

³⁸ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 40.

³⁹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 44.

ministerstvu vnitra. Při výkonu služby byly využívány zejména předpisy platné pro četnictvo, které se vyznačovaly svojí propracovaností. Formálně byla tato úprava zakotvena ve služebních řádech jednotlivých sborů.⁴⁰

Z hlediska plnění bezpečnostních úkolů obcím příslušelo:

- přihlížet k bezpečnosti osob a jmění;
- mít péči o zachování obecních silnic, cest, míst a mostů, o bezpečné a snadné ježdění po silnicích a vodách, jakož i konat policii vodní;
- vykonávat policii vztahující se k věcem potravním a přihlížet k prodeji na trhu, zvláště pak dohlížet k míře a váze;
- vykonávat policii v příčině zdraví;
- konat policii týkající se čeledi a dělníků a držet ruku nad čeledním řádem;
- konat mravnostní policii;
- konat policii v příčině staveb a v příčině ohně, držet ruku nad řádem stavěcím a udělovat policejní povolení ke stavbám.

Pro výkon činností spojených s otázkami místní policie bylo obcím umožněno zřizovat z občanů pomocníky, jejich úkolem bylo konat práce, které jim nařídil starosta.⁴¹

V prvních letech protektorátu fungovala obecní policie na obdobných principech jako v předchozím období (tj. ve smyslu vl. nař. 51/1936 Sb. z. a n.). Uniformovaná obecní výkonná policie měla velitelství v 27 městech, obecní požární policie pak v šesti městech (České Budějovice, Hradec Králové, Kladno, Kolín, Pardubice, Plzeň). Obdobně jako dříve byla obecní výkonná policie povolána k výkonu policejních úkolů, které příslušely obcím na základě všeobecných ustanovení. Samostatně byla ustanovena povinnost vyhovovat v rámci svých oprávnění dožadání jiných veřejných orgánů, úřadů a soudů.⁴²

Obecní výkonná policie se členila na uniformovanou a neuniformovanou policii. Obce s více než 10 000 obyvateli měly povinnost zřídit a udržovat obě její složky. Pro obce s více než 5 000 obyvateli byla určena povinnost zřízení a udržování uniformované policie, s výjimkou obcí, kde byl zřízen vládní policejní úřad. Menší obce nebyly samy ke zřízení a udržování výkonné policie oprávněny. Otázky zřizování a udržování policie byly záležitostmi ministerstva vnitra. Podřízenost obecní policie byla

---

⁴⁰ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 44.

⁴¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 41.

⁴² MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva III.* Praha, 2001, s. 75.

trojí, a to obecnímu starostovi a jeho pověřeným zástupcům, dále politickým úřadům a ministerstvu vnitra.⁴³

Příslušníci obecní výkonné policie byli obecními zaměstnanci, avšak pro jejich služební a platové poměry byly směrodatné předpisy, platné pro státní policii. Náklady na obecní policii nesla obec, přičemž obcím byla dána možnost získat příspěvek na tyto náklady. Působnost ministerstva vnitra byla uplatňována v oblasti výstroje, výzbroje a výcviku příslušníků policií dle jím vydaných směrnic. Jednotně bylo upraveno též použití zbraně, pro které platily předpisy o použití zbraně četnictvem.⁴⁴

Výkon služby nebyl jednotný. Některé menší sbory obecní policie se omezovaly na pouhou podporu četnictva, naopak v některých městech byly organizovány úřady, výkonem služby srovnatelné s úřady vládní policie. Některé městské úřady měly i civilní stráž. V porovnání s předchozím obdobím zde docházelo k přísnější centralizaci v oblastech zřizování a organizace činnosti komunálních policejních sborů. I nadále však bylo jejich postavení a činnost v daném teritoriu upraveno podle místních specifik a potřeb.⁴⁵

---

⁴³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva III*. Praha, 2001, s. 76.

⁴⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva III*. Praha, 2001, s. 76.

⁴⁵ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva III*. Praha, 2001, s. 77.

4 ČETNICTVO

4.1 Četnictvo v Rakousku-Uhersku

Jako instituce se četnictvo do Rakouska dostalo roku 1815 po přiřazení okupovaného území Lombardska-Benátska, kde působily dva oddíly četnictva. Vlastní celorakouské četnictvo vzniklo v revoluční době 1848–1849, kdy vznikla naléhavá potřeba nahradit potlačovatelské složky novou institucí. Protože organizace v Lombardii se ukázala být vhodnou, navrhla rakouská vláda císaři zřízení vojensky organizovaného bezpečnostního sboru, který by pomohl stabilizovat komplikované porevoluční poměry. Císař tento návrh akceptoval a v roce 1849 vydal rozhodnutí, jímž povolil zřídit v rámci armády četnický sbor. V roce 1850 byl vydán první „Prozatímní organický zákon o četnictvu“, který upravoval vnitřní organizaci četnictva a základní otázky jeho fungování. K tomuto zákonu bylo ve Vídni v roce 1851 vydáno „Poučení o službě pro zemské četnictvo“, které jako první služební předpis charakterizovalo základní úkoly četnictva a vysvětlovalo a rozvádělo ustanovení tohoto zákona.⁴⁶

Četnictvo fungovalo jako vojensky organizovaný strážní sbor, tvořilo součást c. k. armády a podléhalo vojenskému soudnictví. Jeho úkolem bylo udržování veřejné bezpečnosti, klidu a pořádku, stíhání přestupků a podpora úředních nařízení. Podle zákona ho tvořilo šestnáct pluků gendarmerie rozdělených na dvě eskorty (jeden pluk čítal cca 1 000 mužů). Dále se dělil na křídla (Flugel), zástupy (Zuge), odbory (Sectionen), desátky (Corporalschaften) o 5–6 mužích a jednotlivá stanoviště (Posten). V Čechách byl pod pořadovým číslem dvě sestaven pluk se sedmi křídly, 162 stanicemi a 1 391 muži. Pro Moravu a Slezsko byl zřízen společný pluk pod pořadovým číslem tři.⁴⁷

Četnictvo bylo součástí armády, a proto zde vládla odpovídající vojenská disciplína, týlové zajištění, výzbroj a výstroj, karierní řád a podřízenost vojenskému soudnictví. Základním úkolem četnictva byla ochrana veřejné bezpečnosti, klidu a pořádku a zajišťování rozhodnutí místních státních úřadů. V mnoha případech se zapojilo nejenom do boje se zločinem, ale podílelo se na potlačování národních a sociálních požadavků obyvatelstva. Tomu odpovídaly také jeho počáteční pravomoci. Příslušníci četnictva mohli bez zábran, tj. soudního rozhodnutí, vstupovat

⁴⁶ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 363.

⁴⁷ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 364.

do podezřelých domů, podle vlastního uvážení zajišťovat podezřelé, používat zbraň a kontrolovat nejenom podezřelé lidi, ale také úředníky a dokonce i armádní důstojníky. Cenzurovali jejich poštu a prověřovali jejich oddanost monarchii. Je přirozené, že tento stav vyvolával vlny nespokojenosti s četnictvem jako takovým.⁴⁸

V roce 1852 podřídili četnictvo obnovenému c. k. nejvyššímu policejnímu úřadu, který řídil také policii. Postupné organizační sblížování s policií mu příliš neprospělo, protože četnictvo začalo být využíváno k prosazování plánů konzervativních šlechtických a vojenských činitelů. Mělo také za úkol sledovat politické smýšlení obyvatelstva a politickou spolehlivost státních úředníků, cenzurovat korespondenci a zajišťovat hláskou službu.⁴⁹

Po reorganizaci roku 1860 zůstalo četnictvo i nadále vojensky organizovaným bezpečnostním sborem. Po stránce vojenské a disciplinární podléhalo vrchnímu armádnímu velení (a tedy ministerstvu války), ve služebních a ekonomických záležitostech bylo podřízeno ministerstvu vnitra. Počet četnických pluků byl snížen na 10 a početní stavy klesly na necelých 8 000 mužů. České země nyní zajišťoval jen jeden četnický pluk (Gendarmerie-Regiment Nr. 2 für Böhmen, Mähren und Schlesien). Změnila se i vnitřní struktura četnických pluků. Ty se nyní dělily na křídla, čtyři a stanice. Stanicím veleli závodčí, kteří nahradili desátníky. Na stanicích bylo pod vedením závodčího mužstvo v počtu 2–10 četníků. Četnické stanice měly být napříště zřizovány jen v sídlech okresních úřadů. Ve městech, kde obstarávala bezpečnostní službu policie, nemělo nadále působit žádné četnictvo. Nové umístění četnictva mělo být prováděno po dohodě s politickými úřady.⁵⁰

V této době bylo také četnictvo dáno k dispozici politickým úřadům k zachování klidu, pořádku a bezpečnosti. Bylo povinno neprodleně vykonávat jejich písemné rozkazy, zaznamenané v zápisníku četníka, při nebezpečí z prodlení i rozkazy ústní. Hlášení o jednotlivých služebních příkazech podávalo četnictvo pouze příslušnému politickému úřadu. Za dané situace se mnozí úředníci domnívali, že jsou oprávněni s četnictvem volně manipulovat, což mělo negativní dopad na plnění bezpečnostní služby. Rovněž dvojí podřízenost byla zdrojem konfliktů mezi politickými úřady a četnickými veliteli. Nad místními policejními záležitostmi obcí mělo mít nyní

⁴⁸ SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie*. Praha, 2006, s. 712.

⁴⁹ SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha, 2006, s. 364.

⁵⁰ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. Praha, 1997, s. 65.

četnictvo jen dohled a v případě potřeby podporovat obecní orgány. Stálá hlídková služba byla zrušena. Stejně tak obligátní obchůzky četníků ve dvojicích. Tato opatření si vynutila početní oslabení četnictva, což se projevilo zhoršením bezpečnostní situace. Naopak pozitivní vliv na kvalitu služby a zlepšení bezpečnostních poměrů mělo zřízení zemských velitelství a posílení početního stavu četnictva. K úpravě vztahů s civilními úřady rovněž přispělo vydání zákonných norem pro četnictvo.⁵¹

Po pádu A. Bacha vyšly nové organizační zásady pro četnictvo a současně byl v roce 1876 vydán první zákon o četnictvu č. 19/1876 ř. z. Tento zákon přinesl úplné odloučení četnictva od armády. Četnictvo bylo i nadále vojensky organizovaným sborem. Ve věcech týkajících se výkonu služby bylo nadále podřízeno politickým úřadům. Po stránce osobní, vojenské a hospodářské svým velitelům, v konečné instanci však vždy ministerstvu zemské obrany. Nejvyšším velitelem četnictva byl četnický inspektor, jmenovaný z řad generálů pěchoty. V tomto postavení zůstalo četnictvo až do roku 1918. V roce 1894 byl vydán nový zákon o četnictvu č. 1/1895 ř. z., který obsahově převážně vycházel ze zákona z roku 1876 a prakticky se od něho lišil jen modernější formulací jednotlivých ustanovení. Hlavní úlohou četnictva bylo i nadále udržovat právo, pořádek a bezpečnost. Změnou bylo zřízení okresních četnických velitelství v čele s okresními strážmistry a zároveň jednotné vyzbrojení karabinou a šavlí.⁵²

Po vypuknutí první světové války se četníci v pohraničních oblastech jako jedni z prvních střetávali s průzkumnými oddíly nepřítelů a postupně bojovali na všech frontách, kde operovala rakousko-uherská armáda. Početní stavy rostly, kromě vojensky vycvičených četníků a části finančních strážníků šlo většinou o civilisty, povolané k domobranecké službě, nebo o dobrovolníky. Po celou válku četnictvo samozřejmě vykonávalo i běžnou službu v týlových oblastech. Oproti mírovým obdobím mu přibýly různé úkoly, vzešlé z válečné situace (např. pořádková a dopravní služba při přesunech vojenských jednotek v týlu, stíhání dezertérů, vyzvědačů, apod.). Týlové útvary četnictva byly oslabeny jednak o mužstvo, nasazené na frontových oblastech (např. ke službě polního četnictva), jednak o četníky, kteří se na frontu dobrovolně přihlásili. Pokud se tak uvolnila velitelská místa, byla provizorně obsazována důstojníky

---

⁵¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 78.

⁵² SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938).* Praha, 2006, s. 364.

zeměbrany. Četnictvo samozřejmě zajišťovalo službu ve vojensky obsazených oblastech, jako např. v Srbsku, Černé Hoře či Albánii.⁵³

4.2 Organizace rakousko-uherského četnictva

Po roce 1850 se četnictvo doplňovalo především z armády. Bylo dovoleno přijímat jak vysloužilé vojáky, tak civilní osoby, přičemž měli přednost uchazeči z řad ozbrojených sborů (policie apod.). Služební doba trvala osm let stejně jako v armádě, výjimečně mohla být dohodnuta delší. Podmínkami přijetí byly rakouské státní občanství, bezúhonnost a věk 24–36 let (v případě přijímání z řad vojska při výtečných vlastnostech uchazeče věk 22–40 let). Roku 1857 byl nakonec předepsán věk 21–40 let. Uchazeč musel být svobodný, nebo bezdětný vdovec, s dobrým zdravotním stavem a stanovenou minimální tělesnou výškou. Vyžadovala se znalost němčiny a navíc požadavek znalosti zemské řeči, tj. úřední řeči té země, v níž četnický pluk prováděl bezpečnostní službu. Habsburská monarchie byla jazykově různorodým celkem a četník musel v praktické službě běžně komunikovat se svým okolím. Zkušební služební lhůta byla roční, u převedených vojáků jen půlroční. Vojenští poddůstojníci mohli být přijímáni jen v hodnosti prostého četníka. U jmenování důstojníků byl patrný dvojitý charakter četnictva jako složky bezpečnostní i vojensky organizované. Nižší důstojníky jmenovalo ministerstvo války, vyšší sám císař. Návrhy na povyšování předkládal generální inspektor četnictva, ale u vyšších důstojníků byl nutný předběžný souhlas ministerstva vnitra.⁵⁴

Po roce 1876 došlo v pravidlech pro přijímání k četnictvu jen k několika změnám. Nadále bylo doplňováno na základě dobrovolnosti vojáky se splněnou vojenskou povinností, přičemž měli přednost délesloužící poddůstojníci. K četnictvu mohli být nyní přijímáni i ženatí uchazeči. Četník se musel zavázat k nejméně čtyřleté službě. Přijímání mužstva přicházelo v úvahu pouze v nejnižší hodnosti prostého četníka. Uchazeči museli absolvovat teoretický učební kurs při zemském velitelství a odsloužit určitou zkušební dobu na stanici. Právo povyšovat náleželo četnickému inspektorovi, případně zemskému veliteli. Důstojnický sbor se doplňoval buď povyšováním v řadách četnictva, nebo přejímáním schopných důstojníků z armády či zeměbrany. Pro tyto důstojníky byla stanovena půlroční zkušební doba, zakončená

⁵³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 83-84.

⁵⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 79-80.

četnickou důstojnickou zkouškou. Důstojníci byli povyšováni císařem na návrh ministerstva pro zemskou obranu. Četníci i důstojníci skládali při nástupu služební přísahu. Uvedená pravidla zůstala v podstatě zachována i po vydání posledního zákona o četnictvu v roce 1894.⁵⁵

4.3 Výstroj a výzbroj rakousko-uherského četnictva

Četnictvo mělo od počátku uniformu, podobnou tehdejšímu vojenskému stejnokroji. Během více než staleté existence četnictva se tato uniforma několikrát změnila. Stále ale zůstala zachovaná její tmavozelená barva. Teprve za první světové války byli četníci, nasazení na frontových oblastech, vybaveni vojenskými polními uniformami v krycích odstínech šedé barvy. Četnická uniforma měla červené výložky a žluté knoflíky (mosazné, u důstojníků pozlacené). To se zachovalo u všech následných typů. Jako pokrývka hlavy sloužil u lombardského četnictva dvourohý klobouk. Po rozšíření četnictva na celé území monarchie byly zavedeny helmy podle pruského vzoru (Pickelhaube) s mosaznou špicí v horní části a s dvouhlavým orlem v čelní části zvonu. Jízdní četníci nosili při slavnostních příležitostech na helmě nasazený chochol z koňských žíní. Od 60. let se užívaly kulaté klobouky s pěřovými chocholy a ke konci 19. století opět helmy. Vedle uvedených pokrývek hlavy se užívaly různé druhy čepic se štítkem proti slunci, podobné vojenským.⁵⁶

Lombardské četnictvo bylo vyzbrojeno zbraněmi, ukořistěnými francouzské a italské armádě. Výzbroj četnictva v roce 1850 představovala kratší pušku s bodákem. Pěší mužstvo nosilo bodák stále nasazen, jízdní nasazovali bodák jen v případě potřeby. Pěší četníci měli navíc krátkou šavli, jízdní delší šavli a dvě pistole v pouzdrech. Všechny palné zbraně byly předovky s perkusním zámkem. K vybavení každého četníka patřila i pouta (řetízky) a zápisník. O roku 1867 bylo četnictvo přezbrojováno, stejně jako veškeré rakousko-uherské branné síly. Předovky byly vyřazovány a nahrazovány zadovkami na jednotný náboj. Brzy se ukázalo, že jednoranné zadovky jsou pro četnickou službu nevhodné. Četníci vykonávali službu jednotlivě, a potřebovali v případě nutnosti disponovat větší pohotovostí ve střelbě. Proto se začaly už v roce 1872 do výzbroje zavádět opakovací pušky. Důstojníci a vyšší poddůstojníci nosili od roku 1870 revolvery a ve 20. století i samonabíjecí pistole. Používání zbraně bylo

---

⁵⁵ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 80.

⁵⁶ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 81.

vymezeno říšským zákonem č. 19 z roku 1850. Četník mohl použít zbraně jako nutné obrany k odvracení útoku vedenému proti němu, dále k překonání odporu, směřujícího k překážení jeho služebních úkonů a v určitých případech, kdy to bylo dovoleno stráží. Při všech zákrocích s použitím zbraně neměl být život toho, proti němuž zákrok směřoval, uváděn „bez nutnosti v nebezpečí“. Následná úprava zákonem č. 51 z roku 1860 nepřinesla nic nového. Četnictvo bylo oprávněno použít zbraní v případech, kdy to bylo povoleno vojenské stráží, tj. v nutné obraně, a k překonání odporu, mařícího jeho služební jednání. Zákon č. 19 z roku 1876 pak tento výčet doplnil o případ zamezení útěku nebezpečných zločinců, které nebylo možno zadržet jinými prostředky.⁵⁷

Četník musel vystupovat na veřejnosti vždy v čisté a předpisově upravené uniformě s poboční zbraní. Kvůli „stejnosti“ měl držet levou ruku na rukojeti šavle. Četník na obchůzce kráčel po vojensku, vážně, důstojně a svým způsobem odměřeně, aby měl čas řádně pozorovat vše, co se dělo v jeho okolí. Toto pravidlo bylo základem pro četníkovu pátrání, pozorování, styk s veřejností a získávání dokonalejších poznatků o místech i osobách.⁵⁸

4.4 Četnictvo v Československé republice

Jako první se do služeb nového československého státu postavilo četnictvo v Čechách, další četnické složky se pak připojovaly postupně. V pohraničních územích, kde se vytvořilo několik německých státních útvarů a tamní četnictvo se dávalo většinou do jejich služeb, byla tvořena i vlastní četnická velitelství, nezávislá na Praze. Komplikovaná situace byla na Slovensku, kde převážná část četnictva byla maďarské národnosti. Proto zde bylo i v pozdějších obdobích většinou četnictvo stavěno z Čech a Moravy. Mimo jiné tu bylo na překážku pro přijímání k četnictvu i poměrně vysoké procento negramotných.⁵⁹

Druhý den po vyhlášení nového československého státu (28. října 1918) bylo přípisem zemského velitele četnictva oznámeno, že nadále zůstává v platnosti zákon č. 1/1895 ř. z., podle kterého četnictvo podléhalo ministerstvu pro zemskou obranu. Ale již v listopadu 1918 bylo četnictvo zařazeno do resortu ministerstva vnitra. Ministerstvo národní obrany (nástupce rakouského ministerstva pro zemskou obranu)

⁵⁷ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 81-83.

⁵⁸ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I.* Praha, 1997, s. 81.

⁵⁹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 52.

se s tímto stavem nehodlalo smířit, a proto v roce 1919 podniklo kroky k opětovnému začlenění četnictva do svého resortu. Byl vypracován návrh zákona sloučení četnictva s brannou mocí, který se pro odpor ministerstva vnitra nepodařilo prosadit. Četnictvo definitivně zůstalo v resortu ministerstva vnitra a ministerstvo národní obrany bylo nadále oprávněno zasahovat pouze do záležitostí jeho výzbroje. Nadále existovaly určité rozpory v pojetí četnictva, jeho organizaci a jeho vztahu k armádě.⁶⁰

K novému vymezení poslání a úkolů četnictva došlo vyhlášením Zákona o četnictvu č. 299/1920 Sb. z. a n. Četnictvo bylo definováno jako vojensky organizovaný strážný sbor, určený k udržování veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti na celém území Československé republiky (§1). Jako orgán státní politické správy byl ve výkonu bezpečnostní služby podřízen státním politickým úřadům. Výcvik, výuka, kázeň a kontrola služby, správní a hospodářské věci byly podřízeny četnickým důstojníkům. Vše bylo podřízeno ministerstvu vnitra (§2). Ministerstvo vnitra mělo na starosti podrobnou organizaci a počet četnictva, výkon služby a výcvik, o výzbroji se mělo povinnost dohodnout s ministerstvem národní obrany (§3).⁶¹

V případě válečného stavu by dohodou mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany přecházela část četnictva pod přímé velení vojska. Soudy a státní zastupitelství se mohly dožadovat zakročení četnictva přímo, jiné úřady prostřednictvím politických úřadů. Generálnímu veliteli resp. ministerstvu vnitra bylo podřízeno pět zemských četnických velitelství, jimž podléhalo asi 260 okresních četnických velitelství, které prováděly své úkoly pomocí sítě 2 821 četnických stanic rozprostřených po celé republice.⁶²

Úkoly četnictva byly vymezeny „Služební instrukcí pro četnictvo“, podle které bylo hlavním posláním četnictva udržovat na celém území Československé republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost podle platných zákonných předpisů a podle nařízení příslušných státních úřadů. Na záležitosti místní policie bylo četnictvu doporučeno zpravidla pouze dohlížet a být zde nápomocno obcím. Poslední zákonnou úpravou byl zákon doplňující a měnící zákony o četnictvu a sborech strážce bezpečnosti č. 28/1928 Sb. z. a n.⁶³

---

⁶⁰ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 52.

⁶¹ ERHART, J. a O. PINKAS. *Sbírka četnických předpisů.* Kroměříž, 1923, s. 1.

⁶² *Politika: Co má vědět o Československé republice každý občan.* Z. Tobolka. Praha, 1925, s. 353.

⁶³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 73.

Postavení četníků dokresluje skutečnost, že měli zakázanou činnost v politických stranách a později i vstup do sportovních a zájmových organizací. Sňatky byly povolovány po odsloužení čtyř let, nejdříve po dosažení 30 let věku. Povolení k sňatku mohlo být odepřeno, pokud by to ohrožovalo zájmy nebo dobré jméno četnictva. Sňatkem se mělo posílit majetkové i společenské postavení četníka. V roce 1927 byli četníci zbaveni volebního práva, stejně jako ostatní příslušníci ozbrojených sil.⁶⁴

Četnická služba byla dělená do dvou skupin. První, služba obyčejná, zahrnovala úkony, které patřily k běžným povinnostem četnictva, které je vykonávalo, aniž by k tomu potřebovalo zvláštní pokyny od úřadů. Druhá skupina výkonu služby, služba zvláštní, zahrnovala vykonávání zvláštních vrchnostenských nařízení, včetně služeb asistenčních a dále eskortování vězňů. Byly charakterizovány jako služby konané na vyzvání orgánů či úřadů veřejné služby, jestliže to souviselo bezprostředně s jejich služebním výkonem.⁶⁵

V roce 1939 po vzniku Protektorátu Čechy a Morava zůstala struktura četnictva na redukovaných územích v podstatě stejná jako v původních českomoravských prostorech II. republiky. I nadále stál v jeho čele generální velitel četnictva, který byl ale v rámci reformy jmenován i generálním velitelem uniformované policejní stráže. Protektorátní území zabíralo neúplný prostor dvou bývalých zemských četnických velitelství, která rovněž zůstala zachována. Velitelství sídlila i nadále v Praze a Brně. Již na počátku existence protektorátu byly zrušeny okresní četnické stanice a četnické letecké hlídky, později i četnické pohraniční kontrolní stanice. Nezměnil se systém hodnocení, a i ve výstroji byly provedeny pouze minimální změny v podobě výměny symbolů bývalé republiky za nové protektorátní.⁶⁶

4.5 Organizace československého četnictva

Organizační struktura československého četnictva vycházela z rakouského systému, který byl doplněn některými dalšími prvky. V čele četnictva stál generální velitel četnictva s řídicími orgány na ministerstvu vnitra. Struktura četnictva byla přizpůsobena civilní územní organizaci. Nejvýše postavena byla zemská velitelství.

---

⁶⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 74.

⁶⁵ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 75-76.

⁶⁶ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva III.* Praha, 2001, s. 91-92.

V rámci země působila oddělení (s působností v několika politických okresech) a jím podřízená okresní velitelství, kterým podléhaly jednotlivé stanice. Vedle této rámcové struktury existovaly některé další speciální složky.⁶⁷

4.5.1 Četnické oddělení na ministerstvu vnitra

K provádění vojenské a hospodářsko-administrativní správy četnictva bylo zřízeno 13. oddělení ministerstva vnitra, které spolu s 5. oddělením spravujícím záležitosti bezpečnostních úřadů tvořilo II. prezidiální odbor. Oddělení řízené přednostou řídilo veškeré právně-politické, hospodářsko-administrativní a osobní záležitosti četnictva. Zpracovávalo nařízení a instrukce, které byly vydávány ve formě výnosů ministerstva vnitra a publikovány ve Věstníku četnictva. Dále v dohodě s ministerstvem národní obrany rozhodovalo o výcviku, výzbroji a výstroji četnictva a plnění úkolů při odvracení vnějšího nebezpečí pro stát.⁶⁸

4.5.2 Generální velitel četnictva

Do funkce byl jmenován prezidentem republiky z řad četnických správních důstojníků. Jeho úřad byl dále tvořen pobočnými, justičními referenty a kancelářskými zřízeními. Byl odpovědný ministerstvu vnitra za udržení kázně a vojenského pořádku a povinen informovat ho o všech poznacích, které zjistil. Řídil výcvik důstojníků, prováděl kontrolu výkonu služby zemských četnických velitelů, vyučování v hodnostních školách a všech ostatních četnických útvarů. Navrhoval povýšení, přemístění nebo penzionování důstojníků. Navrhoval pochvaly a uděloval dovolené a povolení k sňatku pro důstojníky. Generálnímu veliteli byla přímo podřízena zemská četnická velitelství, u kterých konal občasná inspekce (tj. přehlídky).⁶⁹

4.5.3 Zemská četnická velitelství

Byla vytvořena v sídle každé nejvyšší politické správní oblasti (tj. zemi). Jednalo se o samostatné útvary, podřízené přímo ministerstvu vnitra. Jejich sídly byla Praha, Brno, Opava (do roku 1928), Bratislava a Užhorod. V čele stál zemský četnický velitel, který byl ve věcech bezpečnostní služby a používání četnictva podřízen zemskému prezidentovi. Ve věcech kázeňských a organizačních byl podřízen generálnímu veliteli četnictva a ministerstvu vnitra. Řídil vojenské, hospodářské a správní záležitosti, pečoval o vzdělání četníků ve školách i na stanicích, uděloval dovolené a povolení k sňatku pro četníky, prováděl kontroly podřízených útvarů, ručil za správné

⁶⁷ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 52.

⁶⁸ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 53.

⁶⁹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 53.

hospodaření s penězi, materiálem, aj. Náleželo mu též právo povyšovat až do hodnosti vrchního strážmistra a udělovat pochvaly nebo odměny za vynikající výkon ve veřejné bezpečnostní službě. Zemské četnické velitelství se skládalo z velitele, štábu, lékaře, mobilizačního oddělení a doplňovacího oddělení. V roce 1921 byli zavedeni osvětoví referenti, kteří měli rozšiřovat všeobecné vědomosti nově přijatých četníků, umožnit jim pochopit politickou situaci a vychovávat je v „pravém státním vlastenectví“.⁷⁰

4.5.4 Doplňovací oddělení

Po vzniku československého státu, kdy byl nedostatek četníků ve výkonné službě, byli četniční aspiranti zařazováni do přímého výkonu služby. Od roku 1922 již všichni četníci na zkoušku nastupovali nejdříve do nástupní školy. Doplňovací oddělení byla zřizována u každého zemského četnického velitelství. Jejich posláním bylo provádění teoretického výcviku četníků na zkoušku pro výkon četnické služby a proškolení četnických strážmistrů na vrchní strážmistry. V čele oddělení stál velitel, jemuž byl přidělován potřebný počet pomocných orgánů využívaných pro vyučování a k administrativní službě.⁷¹

4.5.5 Exponovaní četniční štábní důstojníci

Existovali v letech 1921–1929. Důvodem zřízení tohoto mezičlánku mezi zemským četnickým velitelstvím a veliteli četnických oddělení, bylo to, že vzhledem k velkému územnímu rozsahu a vysokému početnímu stavu některých zemských četnických velitelství nemohli být zemští velitelé dopodrobna informováni o poměrech bezpečnostní služby a nebyli schopni vyřizovat veškerou agendu. V čele kanceláře byl četnický štábní důstojník, který měl stanoveného pobočníka, 2–3 kancelářské pomocníky a účetní skupinu.⁷²

4.5.6 Četnická oddělení

Obvody zemských četnických velitelství (případně obvody exponovaných důstojníků) se dělily na četnická oddělení, zahrnující území dvou i více politických okresů. Oddělení byla do roku 1924 číslována, poté byla čísla odstraněna a v označení zůstal pouze místní název. V čele stál správní četnický důstojník, kterého v nepřítomnosti zastupoval druhý důstojník. Dále byl oddělení přidělen kancelářský pomocník. Velitel četnického oddělení byl nadřízen okresním četnickým velitelům a velitelům stanic ve svém obvodu. Jeho povinností bylo vykonávat vojenský dohled

⁷⁰ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 54.

⁷¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 55.

⁷² MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 55.

a udržovat kázeň, vojensky vzdělávat a cvičit v praktické bezpečnostní službě podřízené velitele stanic a četníky. Prováděl kontroly podřízených stanic. Byl povinen navázat a udržovat styk s politickými a soudními úřady ohledně způsobu vykonávání bezpečnostní služby četnictva a musel odstraňovat zjištěné závady.⁷³

4.5.7 Okresní četnická velitelství

Velitelství byla zřizována zpravidla v sídlech (okresních) politických úřadů. V čele stál výkonný četnický důstojník (případně vrchní strážmistr), který byl vojenským představeným všech četnických stanic v okrese. Řídil a kontroloval veškerou jimi konanou službu. Spolupracoval s příslušným okresním hejtmanem při řešení bezpečnostní situace. Jeho hlavním úkolem bylo přenášení příkazů okresního politického úřadu na četnické stanice. Dále vykonával kontroly svěřených stanic a zjišťoval informace o služebním i mimoslužebním chování četníků i velitelů stanic.⁷⁴

4.5.8 Četnické stanice

Četnické stanice byly nejnižším článkem v organizaci četnictva. Jejich služební obvody (zahrnující zpravidla 4–5 obcí) pokrývaly území celé ČSR a ty které měly ve svém obvodu hraniční přechod, se podílely na vykonávání pasové služby a prováděly kontrolu vlaků na těchto přechodech. V čele stanice stál velitel (zpravidla v hodnosti vrchního strážmistra), který řídil její chod, vyučoval podřízené četníky a kontroloval jejich činnost. Jeho povinností bylo poznat podrobné vlastnosti a schopnosti četníků, jejich spolehlivost a zajistil řádný výkon služby. Prakticky nejmenší stav stanice tvořili tři muži.⁷⁵

4.5.9 Četnické expozitury

V případě potřeby (např. při epidemiích, zvířecích nákazách, živelných pohromách apod.) docházelo ke kratšímu přechodnému exponování jednoho či více četníků na určité místo k výkonu zvláštních přechodných opatření. Takto zařazený četník podléhal velitelství nejbližší četnické stanice v okrese a pro jeho činnost platily všeobecné služební předpisy pro četnictvo.⁷⁶

4.5.10 Ústřední četnické pátrací oddíly

V roce 1922 došlo ke zřízení Četnického oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze. Oddělení bylo podřízeno ministerstvu vnitra a jeho

⁷³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 55-56.

⁷⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 56-57.

⁷⁵ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 57-58.

⁷⁶ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 58.

úkolem bylo zřízení daktyloskopické služby v četnictvu, podávání znaleckých posudků a jednotné řízení četnické pátrací služby. Veškerá činnost měla vést zejména ke zkvalitnění pátrání po hledaných osobách. Oddělení bylo tvořeno velitelem a osmi příslušníky různých specializací. K osamostatnění oddělení a změně jeho názvu na Ústřední četnické pátrací oddělení došlo v roce 1928. Vlivem nárůstu agendy došlo k rozšíření jeho stavu z počtu 23 příslušníků v roce 1928 na 40 příslušníků v roce 1937.⁷⁷

4.5.11 Četnické pátrací stanice

Byly zřízeny jako součást některých okresních četnických velitelství v roce 1928 (zejména v sídlech krajských soudů). Základní stav původně tvořili vrchní strážmistr, další strážmistr jako pomocná síla, strážmistr jako stálý řidič motocyklu a v případě potřeby vypomáhal vůdce služebního psa. Od roku 1933 začaly četnické pátrací stanice fungovat jako samostatné útvary, podřízené ve věcech bezpečnostní služby příslušnému četnickému oddělení a ve věcech kriminální služby Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení v Praze. Současně byl doplněn i stav příslušníků pátrací stanice. V čele byl velitel v hodnosti vrchního strážmistra, praporčík ve funkci jeho zástupce, dva štábní strážmistři jako pomocné síly, z nichž jeden byl ve funkci fotografa, dále stálý a náhradní řidič automobilu, který byl zároveň řidičem motocyklu, služební psovod a dva kancelářští pomocníci, kteří nebyli určeni pro přímý výkon bezpečnostní služby. Původně existovalo celkem 40 pátracích stanic, v roce 1935 to bylo 42 stanic.⁷⁸

4.5.12 Četnické pohraniční kontrolní stanice

Byly zřízeny v roce 1931 pouze v Čechách v obvodech četnických stanic. Jednalo se o 14 stanic zřízených výhradně k provádění pasové kontroly v místech hraničních přechodů s Německem, dvě pak na hranicích s Rakouskem. Osazenstvo tvořilo 1–6 četníků, z nichž jeden byl určen velitelem. Stanice byly osazovány především staršími a zkušenými četníky, kteří byli méně schopní k výkonné službě. Byla dodržována zásada, že četníci zde sloužící mohli být po dvou letech vystřídáni jinými.⁷⁹

---

⁷⁷ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 59.

⁷⁸ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 59–60.

⁷⁹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 63.

4.5.13 Četnická eskortní stanice

Byla zřízena v roce 1922 v Praze a stanici řídil velitel v hodnosti vrchního strážmistra. Bylo zde zařazeno 7–9 četníků, jejichž úkolem bylo provádět eskorty trestanců a vyšetřovanců, které si vyžádaly soudy a trestnice v obvodu Velké Prahy.⁸⁰

4.5.14 Četnické stanice se služebními psy

Tyto stanice byly zakládány v místech četnických pátracích stanic a dále tam, kde bylo možno počítat se zvýšeným ohrožením bezpečnostních poměrů (oblasti s větší koncentrací železničních spojů apod.). Zpravidla nebyla v okrese více než jedna taková stanice. Služebního psa (německý ovčák, doberman a erdelteriér) bylo možno použít pouze tehdy, jednalo-li se o důležitý případ a do 50 hodin po spáchání trestného činu. Užití psa proti osobám nebylo zprvu upraveno zvláštními předpisy. Bylo však chápáno jako užití zbraně v případech, kdy pro to byly splněny zákonné podmínky. K tomu bylo doporučeno upozornit osobu, proti které byl pes použit, na následky spojené s jeho použitím.⁸¹

4.5.15 Četnické pohotovostní oddíly

V roce 1933 bylo zřízeno deset pohotovostních oddílů, které byly dislokovány ve městech s výraznou převahou obyvatelstva německé národnosti. V roce 1938 jich bylo již 30. V čele stál velitel v hodnosti vrchního strážmistra, který měl svého zástupce, a jednotlivá družstva byla vedena dvěma instruktory. Stav jednoho oddílu byl 25–35 mužů a byly vybaveny motocykly, osobními automobily a autobusy. Od roku 1936 byly do jejich výzbroje zavedeny lehké kulometry. Do pohotovostních oddílů byli zařazováni jako mužstvo výhradně četníci na zkoušku a jejich činnost se skládala z pravidelných objížděk a obchůzek v obvodu, z pohotovostní služby a z teoretické přípravy.⁸²

4.5.16 Četnické silniční kontrolní stanice

Jako důsledek rozvoje motorizace byly zřizovány od roku 1935 četnické silniční kontrolní stanice, jejichž obvod byl určován silniční sítí. V roce 1936 jich existovalo 15, v roce 1937 již 19 a uvažovalo se o zřízení dalších. Činnost řídil velitel, který měl stanoveného zástupce a k dispozici 6–9 četníků určených k výkonu služby. Úkolem bylo hlídkování v přikázaném služebním obvodu, dozor nad dodržováním předpisů, pokud se týkaly jízdy motorovými vozidly a upravujících dopravu na silnicích.

⁸⁰ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 63.

⁸¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 64.

⁸² MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 65.

Pozornost byla věnována zejména hlavním silničním spojům. Povinností hlídek bylo rovněž poskytování první pomoci v případě nehod na silnicích a zajištění dopravy zraněných k nejbližšímu lékaři nebo přivolání lékaře.⁸³

4.5.17 Okresní četnické stanice

Byly zavedeny zkušebně v roce 1935 v Praze a dislokovány v Benešově, Kolíně a Slaném v sídlech okresních politických úřadů. Smyslem zřízení bylo vytvoření organizačního článku schopného rychlého a důrazného zásahu na území celého okresu ve prospěch méně obsazených venkovských stanic. Byly svým způsobem obdobou pohotovostních oddílů, organizovaných na úrovni četnických oddělení, s tím rozdílem, že v době, kdy neprováděly zákroky na vyžádání, vykonávaly tzv. obyčejnou službu, zatímco pohotovostní oddíly se v této době zabývaly výukou a výcvikem četníků na zkoušku. Velitelem stanice byl okresní četnický velitel a mužstvo bylo tvořeno minimálním počtem 20 četníků, vybavených dvěma automobily, větším počtem motocyklů a stálou telefonní službou.⁸⁴

4.5.18 Četnické letecké hlídky

Byly zřízeny v roce 1935 z potřeby zajištění výlučné pravomoci a svrchovanosti státu ve vzdušném prostoru nad územím ČSR. Po zformování měly původně pět stanovišť a až do zániku existovalo celkem jedenáct hlídek. Služební obvody hlídek původně zahrnovaly území 3–5 četnických oddělení. Každé ze stanovišť leteckých hlídek úzce spolupracovalo s četnickými odděleními, spadajícími do obvodu jejich místní působnosti. Ve stavu byli zařazeni letci, pozorovatelé, letečtí mechanici, radisté a řidiči, později i radiotelegrafisté. Původně byla každá letecká hlídka vybavena jedním letadlem, jehož opravy zajišťovala armáda, a v roce 1938 bylo rozhodnuto, že hlídky budou mít po dvou letadlech.⁸⁵

4.6 Výstroj a výzbroj československého četnictva

V roce 1919 byla provedena typová změna uniformy. Nové stejnokroje měly šedo zelenou barvu, a na rukávech hodnostní označení ve tvaru krokvic a horizontálních prýmků. Hodnostní označení se později přesunulo na nárameníky. Specifikace nadřízeného velitelství byla umístěna na levém rukávu blůzy nebo pláště a v roce 1930

---

⁸³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 66.

⁸⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 67.

⁸⁵ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 67-69.

se přemístila na kovový emblém po obou stranách límce. Nová byla i pokrývka hlavy se štítkem proti slunci (brigadýrka), později se začala užívat i polní čepice (lodička). K výstroji patřily i jezdecké a vycházkové kalhoty, kožené kamaše, opasek a pletené nebo kožené rukavice. Služební přilba, která nebyla počítána k výstroji, ale k výzbroji, patřila k povinné výbavě při obchůzce.⁸⁶

Výzbroj četnictva byla v počátečních fázích totožná s výzbrojí četnictva bývalé monarchie, později docházelo k některým změnám a modernizaci. Z chladných zbraní byly ve výzbroji bodáky a šavle. Palnými zbraněmi byly samonabíjecí pistole a krátké opakovací pušky, uzpůsobené pro nasazení bodáku. Později se ve výzbroji objevily i kulometry a ruční granáty. Další součástí služební výstroje byl obušek. Kombinace a struktura výzbroje se během let měnila, a byla přizpůsobována podle hodnosti a služebního zařazení, jednotlivých typů služby, rozhodnutí velitele stanice, velikosti hlídky a povahy zákroku. Vedle výzbroje užívali četníci při výkonu služby služební pomůcky, a to pouta, zápisník, služební knížku, obvazový balíček pro první pomoc a elektrickou svítilnu.⁸⁷

---

⁸⁶ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 102-103.

⁸⁷ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 104-108.

5 ARCHIVNÍ VÝZKUM

5.1 Úvod do problematiky archivnictví

Praktická část bakalářské práce je zaměřená na provedení historického výzkumu v oblastních a okresních archivech, které přísluší pod resort ministerstva vnitra.

Nejpočetnějším prvkem archivní soustavy jsou státní okresní archivy, které administrativně nejsou samostatné, ale považují se za organizační jednotky státních oblastních archivů. Státní okresní archivy spravují písemnosti okresních úřadů, škol v příslušném okrese, farní a především obecní archivy, včetně městských archivů. Vyšším stupněm v archivní soustavě je osm státních oblastních archivů, jejichž sídlem je vždy obec, podle níž jsou pojmenovány. Kromě písemností krajských úřadů jsou ve státních oblastních archivech uloženy i písemnosti patrimoniální (např. fondy velkostatků) a církevní správy (např. matriky).⁸⁸

Archivní materiály pro Jihočeský kraj jsou od roku 2002 centrálně soustředěny v Oblastním archivu v Třeboni a archivních odděleních v Českých Budějovicích, Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a Třeboni. Státní okresní archivy jsou umístěny v Českých Budějovicích, Českém Krumlově, Jindřichově Hradci, Písku, Prachaticích, Strakonících a Táboře. Z důvodu velké časové náročnosti výzkumu jsem se zaměřila na Oblastní archiv v Třeboni a Okresní archiv a oblastní archivní oddělení v Českých Budějovicích.

Pro první orientaci v archivních fondech a sbírkách dobře poslouží vyhledávače na webových stránkách ministerstva vnitra: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr> a webových stránkách Digitálního archivu v Třeboni: <http://digi.ceskearchivy.cz>. Obsahem databáze jsou údaje o fondech většiny veřejných archivů u nás, badatel může dohledat údaje o názvu fondu či sbírky, název archivu, kde je fond uložen, jméno původce, zjistí místo vzniku fondu, jeho časový rozsah a dozví se i o existujících archivních pomůckách. Tyto databáze zřejmě nejsou provázané, protože při zadání stejných parametrů a vyhledávacích slov nabízejí rozdílné výsledky. Velké rezervy jsou také při vyhledávání podle tematických skupin nebo časového rozpětí. Doporučuji vyzkoušet více vyhledávacích slov, případně jejich zkrácenin, a různých variant omezení vyhledávání, protože výsledky vyhledávání jsou velmi odlišné.

---

⁸⁸ *Základy archivního výzkumu* [online]. 2008 [cit. 2014-01-27]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/168>

Bohužel žádné archivní materiály týkající se policejních složek v Jihočeském kraji nejsou digitalizované, a proto je nutné archivy navštívit. Při osobní návštěvě archivu vás můžou pracovnice překvapit archiválií, která se při vyhledávání vůbec nezobrazila. Nelze předpokládat, že by se v dohledné době, vzhledem k malé atraktivitě tématu a časové a finanční náročnosti, situace s digitalizací změnila. Přednostně jsou digitalizovány existenčně ohrožené jevy (např. folklorní aktivity) nebo trvale narušované předměty (např. fotografie, filmy) s přihlédnutím na jejich význam a důležitost.

Badatelům zpřístupňují archiválie tzv. archivní pomůcky, z nichž některé slouží i k jejich evidenci. Nejobecnější archivní pomůckou je průvodce po fondech, který badatele seznamuje s obsahem konkrétního archivu a možnostmi jeho využití. Další archivní pomůckou je inventář fondu. Jedná se o soupis všech inventárních jednotek fondu (listiny, knihy, spisy atd.), který se vyhotovuje k uspořádanému fondu. Jednotlivé archiválie jsou popisovány v katalogu. Tato archivní pomůcka je pro badatele velmi cenná, protože obsahuje podrobnější záznamy listin a zejména spisového materiálu, kde je předmětem popisu každý jednotlivý spis v rámci inventární jednotky. Poslední frekventovanou archivní pomůckou jsou rejstříky. Ty podle určitých kritérií (místní, osobní či věcný rejstřík) odkazují na archiválie z více fondů jednoho archivu, které tomuto kritériu odpovídají, a badatel v rejstříku zjistí odkaz se signaturou příslušné archiválie. Pro badatele by jistě bylo velmi prospěšné, kdyby existovaly rejstříky všech fondů v každém archivu, žádný generální rejstřík však zatím není k dispozici.⁸⁹

Pro výzkum se dá velmi dobře využít knižní fond všech archivů. Jako velké omezení shledávám, že na rozdíl od veřejných knihoven, kde mohou pracovnice pro zájemce pořídit kopie z knih, v archivní badatelně může badatel do knih pouze prezenčně nahlédnout a sám si vybrané stránky bez možnosti použití blesku jenom ofotografovat.

5.2 Dějiny a archivní charakteristika fondů četnických stanic

Písemnosti četnických stanic na území Jihočeského kraje byly v roce 1970 předány do Ústředního archivu ministerstva vnitra v Praze. Odtud se v roce 1975

---

⁸⁹ *Základy archivního výzkumu* [online]. 2008 [cit. 2014-01-27]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/168>

delimitovaly do Státního oblastního archivu v Třeboni, kde se staly součástí fondů a sbírek tamního 1. oddělení. V tomto archivu byly v roce 1979 uspořádány jako jedna sbírka, obsahující všechny dochované četnické archiválie z území Jihočeského kraje, což představovalo materiál celkem 180 četnických organizačních jednotek. Sbíрку nazvanou „Četnické stanice na území Jihočeského kraje“ tehdy tvořilo celkem 1 118 inventárních jednotek, což v přepočtu na evidenční jednotky představovalo 850 úředních knih, 415 registraturních pomůcek a 88 kartonů a fascikulů spisového materiálu.⁹⁰

V roce 2002 byl celý soubor rozdělen podle okresů a následně předán do péče jednotlivých okresních archivů. Státní okresní archiv v Českých Budějovicích převzal svou část písemností z této sbírky v únoru 2002. Jednalo se o materiály 26 četnických stanic z území okresu a o písemnosti okresního četnického velitelství v Českých Budějovicích. Ze všech 27 četnických organizačních jednotek byly vytvořeny samostatné archivní fondy a tyto pak inventarizovány podle obecně platných pravidel pro zpřístupňování archivního materiálu. Bylo upuštěno od vnitřní skartace.⁹¹

Na všech typech četnických stanic i na okresních velitelstvích byly spisy ukládány většinou do řad podle čísel jednacích a k jejich evidenci byly vedeny podací protokoly a indexy. Přehled o službách a výsledky provedených pochůzek byly zaznamenány do staničních knih. Významné události týkající se četnické stanice měly být zaznamenávány do tzv. památníků. O kontrole služby a pořádku na stanici se vedly záznamy v knihách prohlídek. Jen na několika málo stanicích se písemnosti dochovaly v souvislejších řadách. Ve většině případů se jedná o pouhá torza. Značná část písemností byla patrně skartována ještě v předmnichovské republice. Dochované písemné materiály obsahují z převážné části jen nepodstatné záležitosti a nemohou poskytnout souvislejší podklady pro studium příslušné problematiky⁹².

Jediná ucelená informace ohledně vývoje četnictva se týká Českých Budějovic. Zde bylo v důsledku změny politických poměrů v roce 1849 zřízeno státní četnictvo, které nahradilo zaniklou působnost krajského úřadu. Vojensky organizovaný četnický sbor měl samostatnou bezpečnostní funkci a zároveň dohlížel na činnost městské policie. V Českých Budějovicích bylo zpočátku kromě velitele osm pěších četníků a čtyři jízdní, dále jeden pěší a jeden jízdní strážmistr. Počátkem 20. století sídlilo

⁹⁰ KOLDA, V. *Četnická pátrací stanice České Budějovice, 1928-1941*. České Budějovice, 2002, s. 2.

⁹¹ KOLDA, V. *Četnická pátrací stanice České Budějovice, 1928-1941*. České Budějovice, 2002, s. 3.

⁹² KOLDA, V. *Četnická pátrací stanice České Budějovice, 1928-1941*. České Budějovice, 2002, s. 4.

okresní četnické velitelství v Okresním domě na Lidické třídě č. 2 a později na Senovážném náměstí. Vzhledem k přítomnosti samosprávného městského policejního úřadu však početní stav četnictva nebyl vysoký. Počátkem 30. let 20. století zde kromě velitele působili dva strážmistři, dva velitelé stráže a dva četníci.⁹³

5.3 Dějiny a archivní charakteristika Policejního úřadu v Českých Budějovicích

Vedle četnictva vznikla také samosprávná městská policie, která v roce 1850 zaměstnávala dva policejní komisaře a dvanáct strážníků. Výdaje na její činnost tehdy dosahovaly 2 688 zlatých 10 krejcarů (výplaty, náklady na věznění trestanců, apod.). Později početní stav mužstva pozvolna vzrůstal na 15, policejní komisaře vystřídali policejní revizoři a do čela městské policie byl ustanoven rotmistr. Součástí bezpečnostních složek města tvořili také ponocní, kteří při nočních pochůzkách ulicemi hlídali možné nebezpečí vzniku požáru, a kteří byli až do první světové války vypláceni městem.⁹⁴

Obecní zřízení z roku 1864 stanovilo samostatný a přenesený obor působnosti obce. Do samostatné působnosti patřily i záležitosti místní policie. Obcím příslušela podle obecného zřízení povinnost opatřit si náležité věcné a osobní prostředky k policejním účelům. Zastupitelstvo bylo povinno zřídit pro výkon místní policie vlastní orgány, obecní policejní úřad a zřízence (policejní inspektory, strážníky a nadstrážníky). V roce 1874 došlo k rozsáhlé reorganizaci místní policie. Na zasedání městského výboru dne 6. listopadu 1874 dostala městská policie zvláštní samostatný statut a služební instrukce.⁹⁵

Policejní úřad byl umístěn ve čtyřech místnostech městské radnice. Na Senovážném náměstí, před pozdější budovou Jihočeského muzea, byly v roce 1876 vystavěny policejní kasárny pro uniformovaný sbor (tzv. „policajtský dům“, zbořený v roce 1965). Všechny tyto budovy byly pak předány státu při zestátnění policie v Českých Budějovicích.⁹⁶

⁹³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice, 2006, s. 415-416.

⁹⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice, 2006, s. 416.

⁹⁵ KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice, 1960, s. 1.

⁹⁶ KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice, 1960, s. 2.

Policejní úřad v Českých Budějovicích byl organizován po vzoru státní policie. Pod působnost úřadu spadal především městský obvod a z okolí to byly především blízké obce Čtyři Dvory, Rožnov, Litvínovice, Šindlovy Dvory, Mladé, Suché Vrbné a Planá (Homole). Českobudějovický policejní sbor patřil k největším samosprávným sborům v českých zemích. Byl rozdělen na uniformovaný sbor a civilní neuniformovaný sbor stráže bezpečnosti, hovorově tzv. „tajní“. Přednostou úřadu byl policejní komisař a v čele sboru uniformované stráže bezpečnosti stál okresní inspektor. Početní stav policie se pohyboval okolo sta lidí. Do kompetence policejního úřadu spadala veškerá bezpečnostní agenda, dále policie tržní, kdy zajišťoval dohled nad bezpečností, konáním trhů a důležitými událostmi, při kterých se shromáždilo větší množství lidí, a hnanecká stanice, která sloužila k postrku, tedy přepravování delikventů do příslušných domovských obcí. Navíc úřad povoloval slavnosti, taneční zábavy, koncerty a měl za úkol sledovat zavírací hodiny.⁹⁷

V bezpečnostním oddělení, které bylo po roce 1918 zmodernizováno, byla vedena rozsáhlá moderní kartotéka kriminální evidence, zatykače a pátranky podle sedmi různých policejních věstníků a oznamovatelů (tj. dvou pražských, jednoho brněnského, jednoho bratislavského, jednoho košického a dvou vídeňských). V úřadu byl zřízen fotografický ateliér s temnou komorou, kde bylo k roku 1926 provedeno přes 1 000 fotografií zatčených zločinců. Dále úřad zavedl evidenci daktyloskopických karet, k tomuto roku v počtu 1 020 kusů. Nové daktyloskopické karty spolu s fotografiemi pravidelně zasílal Zjišťovacímu úřadu policejního ředitelství v Praze k doplnění ústřední evidence.⁹⁸

Hlídková a dopravní strážní služba byla řízena stejným způsobem jako u státní policie, i výzbroj a výstroj byla shodná. V roce 1924 byl zaveden čtyřměsíční povinný kurs pro výcvik stráže a byla organizována týdenní školení. K sebevzdělávání mužstva sloužily dvě rozsáhlé knihovny. Vnitřní agenda policejního úřadu byla značně rozsáhlá. Byl veden samostatný protokol, který v roce 1926 vykazoval 25 515 podacích čísel. Jako věznice policejní úřad používal bývalé věznice krajského soudu v nádvoří radnice. Dále měl zřízeno vlastní policejní museum s cennými doklady zločinecké činnosti,

---

⁹⁷ KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice, 1960, s. 1.

⁹⁸ BÖHM, F. *České Budějovice*. České Budějovice, 1928, s. 42.

starými dříve užívanými zbraněmi, fotografickými snímky z dřívější působnosti, pracemi některých delikventů po dobu vazby atd.⁹⁹

V roce 1923 se početní stav zvýšil na 106 lidí ve složení: sedm kancelářských sil, čtyři detektivové, dva zaměstnanci pověřeni vyšetřováním spisů, tři zabývající se věznicí a postrkem, jeden pro kontrolu strážní, jeden pro evidenci koní, trhů a cen potravin, jeden pro evidenci psů, čtyři byli odveleni a 86 uniformovaných strážníků sloužilo ve třech rotách pod jedním velitelem. V roce 1926 byl počet detektivů zvýšen na osm a počet kancelářských sil na dvanáct, naopak počet lidí u uniformované stráže byl snížen na 73.¹⁰⁰

Výše nákladů na městskou policii v průběhu let značně stoupala. V roce 1885 činily výdaje 21 024 zlatých, roku 1900 – 75 159 K, roku 1915 – 135 619 K, roku 1930 – 2 545 612 Kč a roku 1936 – 2 275 778 Kč. Je pochopitelné, že se časem město snažilo zbavit nepohodlné přítěže, zvláště když v jiných městech byla policie, původně placená městem, zestátnována. Tyto snahy můžeme sledovat po více než 20 let. Již těsně před vypuknutím první světové války žádá městská rada v roce 1913 o převzetí policie. Ihned po skončení války obnovuje město, tentokrát spravované českými orgány, svoji žádost o zřízení státního policejního úřadu pro České Budějovice a okolní průmyslové obce, přičemž se odvolává na plzeňský příklad. Další jednání spadají do počátku 20. let. Na žádost okresní správy politické z roku 1921 odpovídá v roce 1925 ministerstvo vnitra, že policii není možno zestátnit vzhledem k nedostatku finančních prostředků. V době krize v roce 1931 zaznamenáváme další pokus, kdy se obec odvolává na finanční potíže a na to, že náklady na policii hradí z půjček, a tak se vzhledem k malé daňové základně neustále zadlužuje. I na tuto žádost odpovídají centrální úřady negativně. K zestátnění policie dochází až v roce 1936 na základě čl. 1 zákona č. 109 „O mimořádných mocích“ ze dne 6. března 1936. K zestátnění došlo 14. prosince 1936, kdy zahájilo činnost policejní ředitelství s expoziturami v Prachaticích a Českém Krumlově. Po zestátnění městské policie přešla na státní správu péče o bezpečnost osob, evidence obyvatelstva a výkon policie mravnostní. Město muselo dále přispívat na jejich provoz.¹⁰¹

---

⁹⁹ BÖHM, F. *České Budějovice*. České Budějovice, 1928, s. 42.

¹⁰⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice, 2006, s. 416.

¹⁰¹ KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice, 1960, s. 2-3.

Z úředních knih mají největší význam staniční knihy, kam byl zapisován průběh a významnější události po jednotlivých dnech. Tyto knihy jsou jakýmsi čistopisy a údaje do nich byly přepisovány z knih označených nápisem „Denní služba“, kam byly uváděny pouze rozvrhy služeb. Tyto knihy byly skartovány a byla z nich ponechána pouze jedna (č. inv. 54), jelikož staniční kniha pro toto období chybí. Staničním knihám se svým obsahem podobají knihy ranního hlášení. Dále spisový materiál obsahuje velkou řadu hnanekých protokolů (již od roku 1865) a rozsáhlé seznamy prostitutek. Ostatní knihy (kontrola ponocných, hlásných ve věži, rejstříky poplatků za prodlouženou hodinu při zábavách a různé pomocné rejstříky) byly skartovány. Z pomocných knih byly skartovány především doručovací knihy. Spisový materiál byl řazen do dvou manipulací a je dochován v poměrné úplnosti při smíšení věcných skupin s osobními záležitostmi.¹⁰²

Možnosti využití materiálu policejního úřadu jsou velké. Pisemnosti byly řazeny abecedně, a proto je nutné, aby badatel znal jméno osoby nebo přesný název věcné skupiny. Téměř v úplnosti dochované zprávy o činnosti policejního úřadu dávají přehled o práci policie. Je v nich podán výčet zatčených, druhů trestných činů, činnosti kulturních podniků, dále evidence spolků, časopisů, činnost hnaneké stanice, později také evidence dopravních prostředků, kriminální evidence, fotooddělení atd. Materiál poskytuje cenné údaje k dělnickým spolkům a dělnickým stávkám ve městě. V mnoha případech nahrazuje nedochovaný materiál okresního hejtmanství a obchodní a živnostenské kontroly (stav průmyslových podniků, počtu dělnictva atd.) a poskytuje informace k významným místním firmám (Hardtmuth, Westen atd.). Materiál dodnes nebyl téměř vůbec využit.¹⁰³

5.4 Dějiny a archivní charakteristika Policejního ředitelství České Budějovice

Městský policejní úřad fungoval v letech 1874–1936. Po jeho likvidaci byl zřízen v Českých Budějovicích vyhláškou ministerstva vnitra z 21. listopadu 1936 č. 292 Sb.z. a n. státní policejní úřad, který zahájil svoji činnost 14. prosince 1936. Vznikl jako první mezi šesti nově zřízenými státními policejními úřady na území jižních

---

¹⁰² KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice, 1960, s. 3.

¹⁰³ KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice, 1960, s. 4.

Čech v letech 1936–1938. Již 20. dubna 1937 byl přejmenován na Policejní ředitelství České Budějovice.¹⁰⁴

Do obvodu územní působnosti policejního ředitelství patřily obce České Budějovice, Čtyři Dvory, Rožnov, Litvínovice, Šindlový Dvory, Mladé, Suché Vrbné a osada Planá z Homole. Územní obvod úřadu představoval rozlohu asi 40 km². Uvedené území tvořilo nejprůmyslovější oblast jižních Čech, v níž hlavní část obživy obyvatelstva zajišťovala průmyslová výroba. V Českých Budějovicích pracovalo v roce 1936 celkem 66 menších i větších průmyslových podniků a 16 peněžních ústavů. Město bylo sídlem řady státních správních úřadů a představovalo přirozené hospodářské, politické i kulturní centrum jižních Čech. Podle statistických údajů z roku 1937 žilo v obvodu úřadu přes 57 000 obyvatel, z toho 48 359 Čechů a 8 610 Němců. Silná německá menšina reprezentovala tedy asi 1/7 všeho obyvatelstva.¹⁰⁵

Až do 15. března 1939 se aparát policejního ředitelství skládal ze tří složek: vlastního úřadu, uniformovaného policejního strážního sboru a neuniformovaného policejního strážného sboru. Vytvořením Protektorátu Čechy a Morava a vrchní správou říšských orgánů přestal pak automaticky fungovat.¹⁰⁶

O osudech spisového materiálu, který vznikl z činnosti Policejního ředitelství České Budějovice, není mnoho informací. Registratura úřadu byla téměř po celé období činnosti policejního ředitelství a ředitelství národní bezpečnosti uložena v budově č. 6 na Pražské silnici. Stav materiálu při inventárním zpracování ukázal, že spisové službě a presidiální i všeobecné registratuře policejního ředitelství byla věnována značná pozornost. Úředním skartačním zásahům podlehl pouze nevýznamný účetní materiál. Podle svědectví vedoucího presidiální podatelny Oldřicha Javůrka byla provedena těsně před okupací skartace důležitých kompromitujících spisů, které mohly přivodit represivní opatření říšsko-německých orgánů. Tyto spisy byly zakopány a při odkrytí skrýše v roce 1945 se ukázalo, že během času podlehly zkáze. Zdá se, že k určitým ztrátám, snad úmyslným či neúmyslným, došlo i v posledních letech okupace. Dochovaný materiál Policejního ředitelství České Budějovice však tvoří zcela nepochybně velmi podstatnou část původního rozsahu registratury tohoto úřadu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ ŠTREJNOVÁ, E. a O. ŠEDA. *Policejní ředitelství České Budějovice*. Třeboň, 1963, s. 1.

¹⁰⁵ ŠTREJNOVÁ, E. a O. ŠEDA. *Policejní ředitelství České Budějovice*. Třeboň, 1963, s. 2.

¹⁰⁶ ŠTREJNOVÁ, E. a O. ŠEDA. *Policejní ředitelství České Budějovice*. Třeboň, 1963, s. 3.

¹⁰⁷ HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň, 1963, s. 17.

Fond Policejní ředitelství České Budějovice tvoří písemná pozůstalost bezpečnostního referátu ONV České Budějovice a jeho předchůdců v časovém rozsahu let 1936–1952. Fond je možno považovat po inventarizaci za uzavřený.¹⁰⁸ Po uspořádání tvoří fond Policejní ředitelství České Budějovice 663 inventárních a 959 evidenčních jednotek.¹⁰⁹

Nejvýznamnější dokumenty se nalézají v presidiální registratuře a spolkovém oddělení. V presidiální agendě se vyskytují vedle důležitých zpráv o organizaci a činnosti bezpečnostní služby i zprávy o aktivistickém hnutí německé páté kolony, o činnosti KSČ a Svazu přátel SSSR, o získávání interbrigadistů pro Španělsko, o činnosti českých fašistických spolků a reakčních politických stran, o hospodářské a politické situaci na území zabraném hitlerovským Německem, o hospodářské a politické situaci na území policejního ředitelství v době protektorátu, o hnutí odporu proti okupantům, o rasistickém postupu proti Židům, zprávy o českém i německém tisku, a jiné.¹¹⁰ Ve spolkové agendě jsou obsaženy zprávy o zakládání a rušení spolků a jejich stanovách a činnosti, o politických a kulturních akcích a spolkovém tisku.

Obsahem velmi bohatá, i když historicky méně důležitá je i všeobecná registratura policejního ředitelství, v níž jsou obsaženy všechny spisy, které vznikly z činnosti úřadu v ostatních oborech působnosti. Nalezne se zde materiál o přestupcích živnostenského řádu, dopravních přestupcích, násilí, výtržnostech, hazardních hrách, padělání dokumentů, lákatelích zboží, různých podvodech a krádežích, tuláctví a žebrotě, lákatelích podpor, autonehodách, smilstvech, prostituci, kasařích, řidičských průkazech, zbrojních pasech, rozšiřování společného poslechu rozhlasu, přestupcích proti nařízení o zatemňování, požárech, překupnicích, občanských legitimacích, sňatech a sňatkových podvodnicích, povoleních k prodeji tiskovin, povoleních k pobytu, cizích státních příslušnicích, přestupcích proti bezpečnosti majetku, pokusech o sebevraždu, podloudných machinacích s penězi, pašování cukerinu, neoprávněném prodeji realit, padělání peněz, politických přestupcích, přestupcích shromažďovacího zákona a jiných.¹¹¹

---

¹⁰⁸ HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň, 1963, s. 18.

¹⁰⁹ HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň, 1963, s. 19.

¹¹⁰ HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň, 1963, s. 27.

¹¹¹ HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň, 1963, s. 28.

Je možné konstatovat, že případná inventarizace archivního materiálu fondu Policejní ředitelství České Budějovice by byla vítaným příspěvkem k rozšíření pramenné základny regionálního a v některých případech i celostátního historického bádání.¹¹²

5.5 Dějiny a archivní charakteristika ostatních státních policejních úřadů

Ke zřizování státních policejních úřadů (dále SPÚ) v jižních Čechách dochází až v roce 1936, kdy byl jako první zřízen vyhláškou ministerstva vnitra z 21. listopadu 1936 č. 292 Sb. z. a n. státní policejní úřad v Českých Budějovicích. Další SPÚ byly zřízeny na základě vyhlášky ministra vnitra z 21. ledna 1937 č. 10 Sb. z. a n. v Českém Krumlově, Horní Plané a Prachaticích. SPÚ v Horní Plané a Prachaticích působily v obvodu příslušných soudních okresů, SPÚ v Českém Krumlově pro obce Český Krumlov, Vyšný a Větřní a pro osadu Dobrkovice z obce Kladný a pro osadu Domoradice z obce Přísečná. Současně byly zřízeny expozitury SPÚ Prachatic ve Vimperku a Volarech pro obce svých soudních okresů.¹¹³ Činnost těchto SPÚ byla zahájena 15. února 1937. V roce 1937 byl ještě zřízen SPÚ Kaplice (podle z. č. 59/37 Sb. z. a n.) pro obce soudního okresu kaplického a jemu podřízené expozitury v Nových Hradech a Vyším Brodě s působností pro obce příslušných soudních okresů. SPÚ Kaplice začal pracovat 24. května 1937, expozitury 28. června 1937. Jako poslední byl vyhlášen vyhláškou ministra vnitra ze 14. června 1938 č. 131 Sb. z. a n. zřízen SPÚ v Nové Bystřici pro obce novobystřického soudu. Svoji činnost zahájil 1. srpna 1938. Protože sídla všech zřízených SPÚ kromě budějovického byla v oblasti, která byla v důsledku mnichovského diktátu okupována hitlerovským Německem, skončily tyto SPÚ svoji činnost během října 1938.¹¹⁴

Ve státním archivu v Třeboni jsou dochována jen pouhá torza materiálu vzešlého z činnosti těchto úřadů. Písemné pozůstalosti se dochovaly jen u SPÚ Český Krumlov, Kaplice a expozitur Nové Hrady a Vyší Brod. Materiál SPÚ Český Krumlov byl do státního archivu předán v roce 1957 a 1960 okresním archívem v Českém Krumlově, zbytky dalších byly vytrženy z jiných fondů. Z popisné části inventáře je patrné,

---

¹¹² HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň, 1963, s. 29.

¹¹³ *Státní policejní úřady 1937 - 1938*. Sdružený inventář. Třeboň, 1961, s. 3.

¹¹⁴ *Státní policejní úřady 1937 - 1938*. Sdružený inventář. Třeboň, 1961, s. 4.

že spisy jsou dochovány pouze u SPÚ Český Krumlov, bohužel ale právě u tohoto fondu chybí registraturní pomůcky, na jejichž základě by bylo možno konfrontací se spisovým materiálem rekonstruovat registraturní plán. V tomto ohledu je možno načerpat více poznatků z dochovaných registraturních pomůcek fondů SPÚ expozitury Vyšší Brod a Nové Hrady.¹¹⁵

Skartace s ohledem na torzovitý stav materiálu prováděna nebyla. Fond SPÚ Český Krumlov má 15 knih a 2 kartóny spisového materiálu, SPÚ Kaplice 3 knihy, SPÚ expozitura Nové Hrady 4 knihy, SPÚ expozitura Vyšší Brod 5 knih. Možnosti využití fondů jsou velmi omezené. Jistým způsobem mohou být z knih (v případě Českého Krumlova i ze spisů) využity materiály ke spolkové agendě.¹¹⁶

---

¹¹⁵ *Státní policejní úřady 1937 - 1938*. Sdružený inventář. Třeboň, 1961, s. 4.

¹¹⁶ *Státní policejní úřady 1937 - 1938*. Sdružený inventář. Třeboň, 1961, s. 6.

ZÁVĚR

Hlavním cílem bakalářské práce bylo provést archivní výzkum v archivech Jihočeského kraje a zjistit, jaké materiály týkající se historie policejních složek v Jihočeském kraji se v nich nalézají. Jako vedlejší cíl bakalářské práce bylo stanoveno shrnutí vývoje policejních složek, tj. policie a četnictva, na našem území od roku 1867 do roku 1939 tak, aby poskytlo širší kontext výsledkům výzkumu.

Po ukončení výzkumu mohu konstatovat, že nejlepší stav je u sbírek týkajících se státní policie. Uložený spisový fond týkající se Policejního úřadu v Českých Budějovicích a jeho nástupce Policejního ředitelství České Budějovice je poměrně obsáhlý, a jeho důkladné probádání by mohlo být podkladem pro diplomovou, případně disertační práci. Celková metráž spisového materiálu je cca 34 bm u sbírky Policejního úřadu a cca 156 bm u sbírky Policejního ředitelství. Archivní soubory jsou bohužel jen částečně přístupné veřejnosti pro nahlížení. Je možné, že by podrobné prostudování fondu mohlo poskytnout výchozí materiál pro vznik podobné knihy jako je *Historie policie v letech 1918-1945, Policejní ředitelství v Plzni* od autora Tomáše Herajta.¹¹⁷

Odlišná situace je u materiálů souvisejících s obecní policií. V archivech není žádná uceleně zpracovaná část týkající se dějin obecní policie. Vzhledem k tomu, že vývoj obecní policie byl velmi individuální a specifický v každé obci nebo městě, a že se jedná o tak široké téma, doporučuji případným badatelům, aby pozornost zaměřili na kroniky příslušných obcí a měst, případně využili rodinné archivy rodáků, pamětníků nebo bývalých zaměstnanců obecních policií. Některé informace se dají najít i na konkrétních webových stránkách obcí a měst např. města Písku.¹¹⁸

Nejproblematičtější situace je u archiválií týkajících se historie četnictva. Archivní výzkum komplikuje skutečnost, že v roce 2002 byl původně celistvý soubor nazvaný „Četnické stanice na území Jihočeského kraje“ rozdělen podle místní příslušnosti do jednotlivých okresních archivů, takže materiál není možno jednoduše prostudovat na jednom místě. Sbírkou umístěné v okresním archivu v Českých Budějovicích obsahují pouhé jednotlivosti, které se nedají smysluplně využít. Ke zjištění, jak hodnotné jsou materiály v ostatních okresních archivech, je třeba osobní návštěvy. Některé konkrétní informace ohledně umístění a velikosti jednotlivých

¹¹⁷ HERAJT, T. *Historie policie v letech 1918-1945: Policejní ředitelství v Plzni*. 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2010. 323 s. ISBN 978-80-86011-42-4.

¹¹⁸ Městská policie - historie. [online]. 2010 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://www.mestopisek.cz/mestska-policie/historie>.

četnických stanic se dají čerpat z tzv. Četnických kalendářů. Jeden, konkrétně pro rok 1923¹¹⁹, je uložen v archivní knihovně v Třeboni. Jako další možný zdroj informací doporučuji Národní archiv v Praze, který spravuje fondy vzniklé činností centrálních státních úřadů od počátků české státnosti po dnešek, a je zde možnost nalezení dalších materiálů týkajících se historie četnictva v jižních Čechách.

Archivní bádání by mohla zjednodušit až kompletní digitalizace archivů. I když pokračuje rychlým tempem, je stále nereálné očekávat, že by vzhledem k obrovskému množství archivního materiálu, k velkým finančním nákladům a časové náročnosti byla v dohledné době dokončena. Přednost při digitalizaci dostávají hlavně často vyhledávané písemnosti (kroniky obcí a měst, matriční knihy apod.) nebo velmi důležité a ohrožené dokumenty. Bohužel sbírky týkající se historie policie a četnictva v Jihočeském kraji nejsou pro laickou ani odbornou veřejnost atraktivní. O tom, že se jedná o okrajové téma, svědčí i to, že od 70. let minulého století, kdy proběhla poslední revize, se sbírkami nikdo nepracoval. Proběhlo pouze stěhování sbírek do jiných objektů a jejich nové rozřídění. Neuskutečnil se žádný výzkum a kromě pár novinových článků a několika zpracovaných hesel v knize *Encyklopedie Českých Budějovic*¹²⁰ nebyly informace nikdy využity ve veřejné publikační činnosti.

Hlavní přínos bakalářské práce může být v přiblížení vzniku a vývoje policejních složek na našem území a osvětlení základních historických souvislostí. Praktická část může sloužit pro další badatele jako prvotní zdroj informací a může poskytnout základní orientaci v problematice archivnictví na území Jihočeského kraje. Můj předpoklad, že se v jihočeských archivech dají najít zajímavé materiály, se částečně splnil. Bude ale záležet na pracovnících archivů nebo na zapálených badatelích, zda tyto materiály zpřístupní a zpracují pro širokou veřejnost.

---

¹¹⁹ *Kalendář československého četnictva pro rok 1923*. Kroměříž, 1923, 687 s.

¹²⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice, 2006, 672 s.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. BÖHM, F. *České Budějovice*. České Budějovice : Obchodní organizátor, 1926. 214 s.
2. *Encyklopedie Českých Budějovic*. 2. rozš. vyd. Editor M. Novotný. České Budějovice : Nebe, 2006. 672 s. ISBN 80-239-6706-1.
3. ERHART, J. a O. PINKAS. *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž : Gusek, 1923. 215 s.
4. HERAJT, T. *Historie policie v letech 1918-1945: Policejní ředitelství v Plzni*. 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem : Fortprint, 2010. 323 s. ISBN 978-80-86011-42-4.
5. HLEDÍKOVÁ, Z., J. JANÁK a J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 570 s. ISBN 978-807-1069-065.
6. KOCOUREK, L. *Správa v českých zemích a v Československu v letech 1848-2005: historický přehled*. 1. vyd. Praha : Vysoká škola finanční a správní, 2007. 105 s. ISBN 978-808-6754-758.
7. MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny obecních policí I*. 1. vyd. Praha : Police history, 2004. 215 s. ISBN 80-864-7726-6.
8. MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva I*. 1. vyd. Praha : Themis, 1997. 178 s. ISBN 80-858-2152-4.
9. MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II*. 1. vyd. Praha : Police history, 1999. 230 s. ISBN 80-902-6700-9.
10. MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva III*. 1. vyd. Praha : Police history, 2001. 230 s. ISBN 80-864-7701-0.
11. *Politika: Co má vědět o Československé republice každý občan*. Editor Z. Tobolka. Praha : Československý kompas, 1925. 465 s.
12. SCHELLE, K. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. 1. vyd. Praha : Eurolex Bohemia, 2006. 470 s. ISBN 80-868-6192-9.
13. SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: starověk*. 1. vyd. Praha : Orac, 2002. 363 s. ISBN 80-861-9942-8.
14. SLUŠNÝ, J. *Světové dějiny policie: středověk, novověk*. 1. vyd. Praha : Slávy dcera, 2006. 767 s. ISBN 80-903-7252-X.
15. *Služební řád obecní stráže král. města Písku*. Písek : Šimek, 1881. 32 s.

16. UHLÍŘ, L. *Dějiny evropských policejních sborů*. 1. vyd. Praha : Police history, 2007. 103 s. ISBN 978-808-6477-40-4.

Archivní zdroje

1. HEZLOVÁ, R., B. POZNÍČEK, O. ŠEDA a E. ŠTREJNOVÁ. *Policejní ředitelství České Budějovice /1872/ 1936 - 1947 /1952/*. Třeboň : Státní archiv v Třeboni, 1963. Inventář I/193. 29 s.
2. KOLDA, V. *Četnická pátrací stanice České Budějovice, 1928-1941*. České Budějovice : Státní okresní archiv České Budějovice, 2002. Inventář, ev. č. 880. 5 s.
3. KREJČÍ, J. a A. VERBÍK. *Policejní úřad České Budějovice 1875 (1865) – 1936*. České Budějovice : Státní okresní archiv České Budějovice, 1960. Inventář. 5 s.
4. *Státní policejní úřady 1937 - 1938*. Třeboň : Státní oblastní archiv Třeboň, 1961. Sdružený inventář. 6 s.
5. ŠTREJNOVÁ, E. a O. ŠEDA. *Policejní ředitelství České Budějovice*. Třeboň : Státní archiv v Třeboni, 1963. Výběrový katalog I/1. 13 s.

Elektronické zdroje

1. *Základy archivního výzkumu* [online]. 2008 [cit. 2014-01-27]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/168>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: Početní stavy zaměstnanců státních policejních úřadů a orgánů v roce 1925	57
Příloha II: Bezpečnostní služby v roce 1925	58
Příloha III: Početní stavy četnictva v roce 1924	59
Příloha IV: Schema organizační struktury četnictva v letech 1918-1939.....	60

Příloha I¹²¹

Početní stavy zaměstnanců státních policejních úřadů a orgánů v roce 1925

Země	Kategorie	Počet		
		úřed- níků	pod- úřed- níků, zřízen- ců, ¹⁾ gážístů bez hodn. tř. ²⁾	celkem
Čechy	Policejní úřady	284	25	309
	Sbor neuniformované stráže bezpečnosti	14	836	850
	Sbor uniformované stráže bezpečnosti	47	3.237	3.284
	c e l k e m	345	4.098	4.443
Morava	Policejní úřady	56	8	64
	Sbor neuniformované stráže bezpečnosti	1	101	102
	Sbor uniformované stráže bezpečnosti	6	536	542
	c e l k e m	63	645	708
Slezsko	Policejní úřady	35	5	40
	Sbor neuniformované stráže bezpečnosti	1	70	71
	Sbor uniformované stráže bezpečnosti	2	72	74
	c e l k e m	38	147	185
Slovensko	Policejní úřady	112	8	120
	Sbor neuniformované stráže bezpečnosti	-	160	160
	Sbor uniformované stráže bezpečnosti	58	1.300	1.358
	c e l k e m	170	1.468	1.638
Podkarpatská Rus	Policejní úřady	44	5	49
	Sbor neuniformované stráže bezpečnosti	-	60	60
	Sbor uniformované stráže bezpečnosti	9	270	279
	c e l k e m	53	335	388
ú h r n e m	-	669	6.693	7.362

¹⁾ u policejních úřadů

²⁾ u sborů stráže bezpečnosti

¹²¹ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II.* Praha, 1999, s. 181.

Příloha II¹²²

Bezpečnostní služby v roce 1925

Země	Počet místních obcí	Počet obyvatel	Sféra působnosti policejních úřadů				Sféra působnosti politické správy, četnictva a komunální policie				
			Počet				Počet				
			strážníků a pol. úředníků	sídel	místních obcí	obyvatel	četníků a četn. důstojníků	četnic- kých sta- nic	komu- nálních stráž- níků	míst- ních obcí	obyvatel
Čechy	8.096	6,670.582	4.443	8	18	1,000.000	5.570	1.367	4.500	8.078	5,670.582
Morava	2.869	2,662.884	708	3	15	320.000	2.677	532		2.854	2,342.884
Slezsko	448	672.268	185	2	22	90.000	1.039	178		426	582.268
Slovensko	3.510	3,000.870	1.638	8	28	250.000	3.915	561		3.482	2,750.870
Podkarpat- ská Rus	482	606.568	388	4	17	80.000	922	138		465	526.568
c e l k e m	15.405	13,613.172	7.362	25	100	1,740.000	14.123	2.776	4.500	15.305	11,873.172

¹²² MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II*. Praha, 1999, s. 189.

Příloha III¹²³

Početní stavy četnictva v roce 1924

Služební kategorie	MV	GVČ	ZČV					Celkem
			1	2	3	4	5	
důstojníci správní	4	3	55	29	9	43	11	154
důstojníci výkonní	3	1	107	41	5	89	21	267
důstojníci zdravotní	1	-	-	1	-	1	-	3
důstojníci justiční	1	2	-	-	-	-	-	3
důstojníci intendantní	2	-	-	-	-	-	-	2
důstojníci účetní	6	-	24	12	5	24	4	75
důstojníci účetní kontroly	18	-	-	-	-	-	-	18
vrchní strážmistři	6	-	1.433	560	155	559	57	2.770
strážmistři	1	2	4.008	1.983	737	4.233	784	11.748
četníci na zkoušku	-	-	120	74	10	161	23	388
kancelářští zřízenci	1	1	2	2	1	3	-	10
C e l k e m	43	9	5.749	2.702	922	5.113	900	15.438

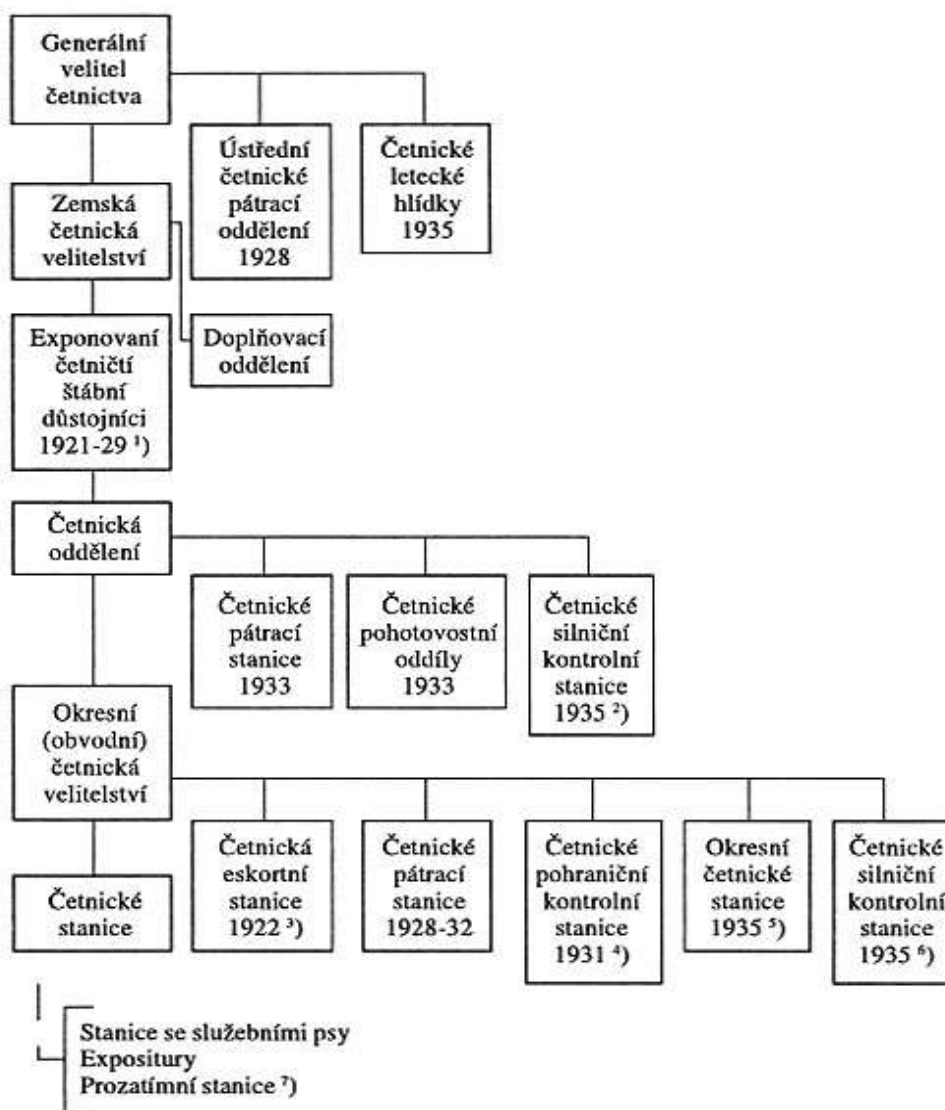
MV - ministerstvo vnitra

GVČ - personál přidělený generálnímu veliteli četnictva

ZČV - zemské četnické velitelství (1 - Čechy, 2 - Morava, 3 - Slezsko, 4 - Slovensko, 5 - Podkarpatská Rus)

¹²³ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II*. Praha, 1999, s. 197.

Schema organizační struktury četnictva v letech 1918-1939

- 1) v Čechách, na Moravě a na Slovensku
- 2) dislokované v sídlech velitelství četnických oddělení
- 3) v Praze
- 4) v Čechách
- 5) v Čechách (celkem 3)
- 6) dislokované mimo sídla velitelství četnických oddělení
- 7) byly posléze buď přeměňovány v definitivní nebo rušeny

¹²⁴ MACEK, P. a L. UHLÍŘ. *Dějiny policie a četnictva II*. Praha, 1999, s. 199.